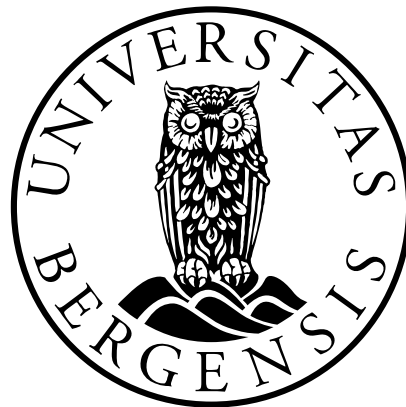


# Straffansvar og utilregnelighet

*En vurdering av adgangen til å ilegge utilregnelige  
straffansvar etter straffeloven § 20 (2)*

Kandidatnummer: 20

Antall ord: 14952



JUS399 Masteroppgave  
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

12.12.16



## Innholdsfortegnelse

<b>1. INNLEDNING</b> .....	<b>5</b>
1.1. TEMA OG PROBLEMSTILLING .....	5
1.2. TEMAETS AKTUALITET .....	5
1.3. METODISKE BETRAKTNINGER .....	6
1.4. OPPGAVENS VIDERE OPPBYGGING .....	6
1.5. VILKÅR FOR Å ILEGGE STRAFFANSVAR I NORSK RETT .....	7
1.5.1. <i>Generelt om ansvarslæren</i> .....	7
1.5.2. <i>Nærmere om kravet til gjerningspersonens tilregnelighet</i> .....	8
1.5.3. <i>Unntak for rusutløste utilregnelighetstilstander</i> .....	9
<b>2. HISTORIKK OG HENSYN BAK REGELEN I § 20 (2)</b> .....	<b>9</b>
2.1. STRAFFELOVEN AV 1902 I SIN OPPRINNELIGE FORM .....	9
2.2. LOVREVISJONEN I 1929 .....	10
2.3. REFORMFORSLAG SOM IKKE FØRTE FREM .....	11
<b>3. GJELDENDE RETT</b> .....	<b>11</b>
3.1. STRAFFELOVEN AV 2005 .....	11
3.2. VILKÅRENE FOR AT DEN RUSUTLØSTE UTILREGNELIGHETSTILSTANDEN IKKE SKAL MEDFØRE STRAFFRIHET .....	12
3.2.1. <i>Gjerningspersonens "bevissthetsforstyrrelse"</i> .....	12
3.2.2. <i>Gjerningspersonens "rus"</i> .....	13
3.2.3. <i>Rusen må være "selvforskyldt"</i> .....	13
3.2.4. <i>Bevissthetsforstyrrelsen må være "en følge av" selvforskyldt rus</i> .....	14
<b>4. VURDERING AV REGELENS GODHET</b> .....	<b>15</b>
4.1. INNLEDNING .....	15
4.2. REGELEN I STRL. § 20 (2) I LYS AV SKYLDPRINSIPPET .....	15
4.2.1. <i>Generelt om skyldprinsippet på strafferettens område</i> .....	15
4.2.2. <i>Nærmere om regelen i lys av skyldprinsippet</i> .....	15
4.3. REGELEN I § 20 (2) I LYS AV STRAFFERETTENS BEGRUNNELSER .....	17
4.3.1. <i>Prevensjon som straffens overordnede formål</i> .....	17
4.3.2. <i>Nærmere om regelens allmennpreventive virkninger</i> .....	17
4.3.3. <i>Nærmere om regelens individualpreventive virkninger</i> .....	19
4.3.4. <i>Sosial ro</i> .....	21
4.4. REGELEN I LYS AV DE BÆRENDE HENSYN BAK § 20 (2) .....	23
4.4.1. <i>Alkoholpolitiske hensyn</i> .....	23
4.4.2. <i>Retts tekniske hensyn</i> .....	23
4.5. REGELEN I LYS AV SENTRALE PRINSIPPER OG HENSYN PÅ STRAFFERETTENS OMRÅDE OG I RETTSSYSTEMET GENERELT .....	25
4.5.1. <i>Legalitetsprinsippet</i> .....	25
4.5.2. <i>Rimelighetsbetraktninger</i> .....	25
4.5.3. <i>Likhetsbetraktninger</i> .....	26
4.6. AVSLUTTENDE GODHETSVURDERING .....	26
<b>5. FORSLAGET OM STRAFFANSVAR VED SELVFORSKYLDT UTILREGNELIGHET</b> ....	<b>27</b>
5.1. INNLEDNING OG FREMGANGSMÅTE .....	27
5.2. BAKGRUNNEN FOR LOVFORSLAGET .....	27

5.3. EN REGEL OM STRAFFANSVAR FOR SELVFORSKYLDT UTILREGNELIGHET.....	27
5.3.1. <i>Generelt om regelens innhold</i> .....	27
5.3.2. <i>Nærmere om vilkårene for å ilegge straffansvar for handlinger begått i en tilstand av selvforskyldt utilregnelighet</i> .....	28
5.3.2.1. Innledning .....	28
5.3.2.2. Vilkår 1: Fremkallelse av en avvikstilstand .....	29
5.3.2.3. Vilkår 2: Krav om lovbrudd .....	29
5.3.2.4. Vilkår 3: Selvforskyldt fremkallelse av avvikstilstand.....	29
5.3.2.5. Avgrensning av ansvaret - rettsstridsreservasjon.....	30
5.4. VURDERING AV REGELENS GODHET .....	30
5.4.1. <i>Innledning</i> .....	30
5.4.2. <i>Forslaget i lys av skyldprinsippet</i> .....	31
5.4.3. <i>Nærmere om utvidelsen av regelens virkeområde med hensyn til seponering</i> ..	32
5.4.4. <i>Forslaget i lys av strafferettens begrunnelser</i> .....	35
5.4.4.1. Prevensjon som straffens overordnede formål .....	35
5.4.4.2. Nærmere om forslaget allmennpreventive virkning.....	35
5.4.4.3. Nærmere om forslaget individualpreventive virkning.....	36
5.4.4.4. Sosial ro.....	37
5.4.5. <i>Forslaget i lys av retts tekniske og alkoholpolitiske hensyn</i> .....	39
5.4.5.1. Nærmere om forslaget i lys av retts tekniske hensyn .....	39
5.4.5.2. Nærmere om forslaget i lys av alkoholpolitiske hensyn .....	41
5.4.6. <i>Forslaget lys sentrale prinsipper og hensyn på strafferettens område og i rettssystemet generelt</i> .....	42
5.4.6.1. Nærmere om forslaget i lys av legalitetsprinsippet.....	42
5.4.6.2. Nærmere om forslaget i lys av rimelighetsbetraktninger .....	42
5.5 AVSLUTTENDE GODHETSVURDERING .....	42
<b>LITTERATUR OG KILDER</b> .....	<b>44</b>

# 1. Innledning

## 1.1. Tema og problemstilling

Tema for denne masteroppgaven er unntaksregelen i straffeloven av 2005 (heretter ”strl.”) § 20 (2), som åpner for å ilegge straffansvar for personer som var utilregnelige i gjerningsøyeblikket.

Oppgavens problemstilling er i hvilken utstrekning regelen i strl. § 20 (2) om straffansvar for handlinger foretatt i en utilregnelighetstilstand som var en følge av selvforskyldt rus kan begrunnes. Det skal herunder også vurderes i hvilken utstrekning lovforslaget i NOU 2014: 10 vedrørende ansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet kan begrunnes sammenliknet med dagens regel.

## 1.2. Temaets aktualitet

Kravet om individets evne til ansvarlig handlemåte som forutsetning for straffansvar ligger som en grunnpilar i det norske rettssystem, og legger klare begrensninger på statens adgang til straffesanksjonering.<sup>1</sup> Etersom unntaksregelen i strl. § 20 (2) medfører en ansvarliggjøring av individer til tross for psykiske avvikstilstander i gjerningsøyeblikket, står regelen i en strafferettslig særstilling i norsk rett.<sup>2</sup> Dette skyldes blant annet at den har enkelte prinsipielle utfordringer,<sup>3</sup> og det er derfor ikke uten grunn at regelen stadig er tema for diskusjon og debatt både i forarbeider og juridisk teori.<sup>4</sup> Forholdet mellom den straffriende utilregnelighet, og den straffbetingende rusutløste avvikstilstand i § 20 (2) er også et tilbakevendende spørsmål for domstolene i straffesaker.

Unntaksregelen i § 20 (2) vekker imidlertid også engasjement i befolkningen generelt, og tematikken er derfor også aktuell i et alminnelige samfunnsrettet perspektiv. Illustrerende i denne sammenheng er oppmerksomheten straffesaker som omhandler forholdet mellom rus og tilregnelighet tidvis får i media.

Et tilfelle som belyser nettopp dette er Halloween-dommen fra 2013.<sup>5</sup> Saken fikk mye oppmerksomhet grunnet saksforholdets dramatiske karakter, hvor tiltalte i psykotisk tilstand drepte sin barndomsvenn. Sakens hovedspørsmål var om tiltalte var tilregnelig, herunder om hans psykotiske avvikstilstand i gjerningsøyeblikket skyldtes en underliggende lidelse eller om denne var en følge av rusmiddelbruk. Retten kom til at psykosen ikke var rusutløst, men dommen viser likevel hvilken oppmerksomhet og hvilket engasjement slike saker kan vekke i media og blant befolkningen generelt.

---

<sup>1</sup> Se Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 50-51.

<sup>2</sup> Se punkt 3.1.

<sup>3</sup> Se bla. punkt 4.2.

<sup>4</sup> Se bla. NOU 2014: 10 del 3, ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 220-221, Slettan (1990) s. 117-133.

<sup>5</sup> TOSLO-2013-61523-1.

Tematikkens aktualitet illustreres også ved at det i kjølevannet av 22. juli-saken ble opprettet et utvalg, som skulle foreta en omfattende vurdering av de strafferettslige utilregnelighetsreglene.<sup>6</sup> Et av hovedspørsmålene som utvalget skulle ta stilling til, og som er særlig relevant i denne sammenheng, var i hvilken grad personer med alvorlige psykiske avvikstilstander skulle kunne holdes ansvarlige for sine handlinger.

### **1.3. Metodiske betraktninger**

For å drøfte i hvilken utstrekning regelen i § 20 (2) om adgangen til å ilegge straffansvar for handlinger foretatt i en utilregnelighetstilstand som var en følge av selvforskyldt rus kan begrunnes, skal det foretas en vurdering av regelens godhet. I tråd med alminnelig juridisk metode vil godhetsvurderingen bero på en vurdering av hvordan regelen ivaretar relevante hensyn.

En utfordring i denne forbindelse kan være å avgrense mot de hensyn som er relevante, men som ikke er strengt nødvendige for å gi en fyllestgjørende redegjørelse for regelens begrunnelse. For å avhjelpe dette, vil det forsøkes å avgrense til de bærende hensyn bak regelen, samt sentrale hensyn og prinsipper på strafferettens område spesielt og i rettsordenen generelt. På denne måten vil eventuelle prinsipielle utfordringer kunne belyses, noe som anses som nødvendig for å vurdere i hvilken grad regelen fremstår som velbegrunnet. For drøftelsen tas det utgangspunkt i regelen i § 20 (2) slik den er utviklet gjennom forarbeidene, rettspraksis og juridisk teori.

Ved vurderingen av lovendringen som foreslås i NOU 2014: 10, er en utfordring at regelens innhold ikke er nærmere avklart gjennom rettspraksis og juridisk teori. I denne drøftelsen er det dermed mindre rettskildemateriell tilgjengelig for å kartlegge regelen, og vurderingen må derfor begrenses til regelens hovedtrekk slik de fremgår av ordlyden og forarbeidene.

Ettersom drøftelsene i hovedsak beror på en prinsipiell vurdering, avgrenses det hovedsakelig mot bevismessige og andre praktiske utfordringer. Slike utfordringer vil imidlertid til en viss grad trekkes inn der det er sentralt for de retstekniske hensyn.

### **1.4. Oppgavens videre oppbygging**

Oppgaven består av fem kapitler. Videre i kapittel 1 redegjøres det for vilkårene for å ilegge straffansvar etter norsk rett (1.5). I denne forbindelse redegjøres det først for ansvarslæren (1.5.1), før kravet til gjerningspersonens tilregnelighet behandles nærmere (1.5.2.) Unntaket for selvforskyldt rus etter strl. § 20 (2) vil deretter introduseres (1.5.3).

---

<sup>6</sup> 22. juli-saken: TOSLO-2011-100627-24. Tilregnelighetsutvalget, ledet av Georg Fr. Rieber-Mohn, ble opprettet ved kongelig resolusjon 25. januar 2013. Se Tilregnelighetsutvalgets utredning i NOU 2014: 10.

For å bedre forstå innholdet i unntaksregelen, redegjøres det i kapittel 2 for regulerings historikk og bakenforliggende hensyn. I kapittel 3 redegjøres det deretter for unntaksregelens nærmere innhold etter gjeldende rett (3.1), herunder de vilkår som må være oppfylt for at unntaket skal komme til anvendelse (3.2).

I kapittel 4 skal det som nevnt foretas en vurdering av regelens godhet. Vurderingen foretas i lys av skyldprinsippet (4.2), de hensyn som ligger til grunn for anvendelsen av straff (4.3), de bærende hensyn bak § 20 (2) (4.4), samt sentrale hensyn og prinsipper på strafferettens område og i rettsordenen generelt (4.5). Det vil deretter foretas en samlet godhetsvurdering på grunnlag av den forutgående vurderingen, for å drøfte i hvilken utstrekning regelen fremstår som velbegrunnet (4.6).

I kapittel 5 behandles regelen om straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet som foreslås i NOU 2014:10. Forslagets bakgrunn presenteres her kort (5.2), før det redegjøres nærmere for regelens innhold (5.3). For å klarlegge i hvilken utstrekning regelen kan begrunnes sammenlignet med dagens regel, vil det deretter foretas en godhetsvurdering av forslaget i lys av hovedsakelig de samme hensyn som anvendes ved vurderingen av dagens regel (5.4). På grunnlag av oppgaven i sin helhet vil det deretter foretas en avsluttende godhetsvurdering (5.5)

Alle henvisninger til lovtekst gjelder straffeloven av 2005, med mindre annet presiseres.

## **1.5. Vilkår for å ilegge straffansvar i norsk rett**

### 1.5.1. Generelt om ansvarslæren

I norsk rett stilles det tradisjonelt krav om fire vilkår som må være oppfylt for å kunne ilegge strafferettslig ansvar, og disse vilkårene utgjør til sammen ansvarslæren. For det første må det objektivt sett foreligge en handling som omfattes av gjerningsbeskrivelsen i et straffebud. For det andre kreves fravær av straffrihetsgrunner, slik som nødrett eller nødverge. For det tredje kreves det at gjerningspersonen har utvist tilstrekkelig grad av skyld, og for det fjerde kreves det som hovedregel at gjerningspersonen var tilregnelig i øyeblikket for den straffbare handling.<sup>7</sup> Det påpekes her at enkelte teoretikere har valgt en noe annen inndeling av ansvarslæren.<sup>8</sup> Det sentrale i oppgavens sammenheng er imidlertid kravet til gjerningspersonens tilregnelighet, og i den forbindelse har ikke inndelingen noen betydning.

---

<sup>7</sup> Frøberg (2016) s. 67, Mæland (2012) s. 83, Andenæs (2016) s. 101, ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 194.

<sup>8</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 27.

### 1.5.2. Nærmere om kravet til gjerningspersonens tilregnelighet

Kravet til gjerningspersonens tilregnelighet følger av strl. § 20 (1), hvor det fremgår at lovbryteren må ha vært ”*tilregnelig på handlingstidspunktet*” for å kunne ilegges straffansvar. Straffeloven inneholder ingen definisjon på hva det innebærer å være tilregnelig i strafferettslig forstand, men i juridisk teori har begrepet blitt forklart som et krav om skyldene, følgelig et individs evne til ansvarlig handlemåte.<sup>9</sup>

Strafferettslig utilregnelighet er imidlertid regulert i § 20 (1) bokstav a)-d). Av bestemmelsen fremgår det at en gjerningsperson ”*ikke [er] tilregnelig*” dersom vedkommende i gjerningsøyeblikket enten er ”*under 15 år, psykotisk, psykisk utviklingshemmet i høy grad*”, eller har en ”*sterk bevissthetsforstyrrelse*”. Vilkårene er uttømmende,<sup>10</sup> og bestemmelsen angir dermed negativt når det foreligger strafferettslig tilregnelighet; utgangspunktet er at gjerningspersonen anses tilregnelig, med mindre han er utilregnelig etter § 20 (1).

Ettersom oppgaven hovedsakelig omhandler unntaksregelen i § 20 (2) vil det i det følgende fokuseres på tilstander av psykose- og bevissthetsforstyrrelser, ettersom det er disse tilstandene som er aktuelle for regelens anvendelse. For en oversiktlig fremstilling er det imidlertid nødvendig å kort redegjøre for hva som kjennetegner strafferettslig utilregnelighet generelt.

Som nevnt i punkt 1.5.1. er den som var utilregnelig i gjerningsøyeblikket i utgangspunktet unntatt strafferettslig ansvar. Bakgrunnen for unntaket er tanken om at utilregnelige mangler tilstrekkelig ”*modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet*”, og det anses dermed urimelig å klandre vedkommende for sine handlinger.<sup>11</sup>

Utilregnelighetstilstandene påvirker således gjerningspersonens evne til å handle fornuftig og ansvarlig, noe som forutsettes for den strafferettslig skyldene. Det må imidlertid påpekes at dette stort sett er uten betydning for gjerningspersonens forsett.<sup>12</sup>

Kravet til gjerningspersonen skyldene står svært sterkt i norsk rett, og anses som ”*en vesentlig del av selve fundamentet for statens moralske rett til å anvende straff*”.<sup>13</sup>

Ettersom det i norsk rett opereres med det medisinske prinsipp, er det tilstrekkelig for straffrihet at gjerningspersonen var i den aktuelle utilregnelighetstilstanden i gjerningsøyeblikket. Tilstandens eventuelle innvirkning på lovbruddet er således uten betydning.<sup>14</sup>

---

<sup>9</sup> Se bl.a. Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 484, Mæland (2012) s. 203.

<sup>10</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004), s. 423.

<sup>11</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 216.

<sup>12</sup> Se bl.a. Frøberg (2016) s. 151. Se likevel 1.5.3.

<sup>13</sup> Mæland (2012) s. 46.

<sup>14</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 487.



Det må imidlertid også påpekes at selv om utilregnelige ikke kan ilegges strafferettslig ansvar, er det ikke noe i veien for at de kan møtes med andre reaksjoner.<sup>15</sup> En fremstilling av reaksjonslæren for utilregnelige faller imidlertid utenfor denne oppgaven, selv om momentet kan få betydning i godhetsvurderingen under punkt 5.4.4.4.

### 1.5.3. Unntak for rusutløste utilregnelighetstilstander

Et unntak fra regelen om straffrihet for utilregnelige følger av § 20 (2), hvor det fremgår at *”bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforskyldt rus, fritar ikke for straff”*. Som ordlyden tilsier kan en lovbrøyer holdes strafferettslig ansvarlig uavhengig av sin mentale avvikstilstand dersom tilstanden var utløst av rus vedkommende selv kunne klandres for. Ettersom regelen på nærmere vilkår åpner for å straffe den som var utilregnelig i gjerningsøyeblikket, fravikes her en av de alminnelige betingelsene for straff.

Selv om det senere skal redegjøres nærmere for regelens innhold, bør det allerede her påpekes at det i utgangspunktet er uten betydning for den strafferettslige tilregnelighet at gjerningspersonen var ruset på handlingstidspunktet, da langt fra alle som ruser seg blir utilregnelige som følge av rusen.

Det kan videre bemerkes at selvforskyldt rus også kan få betydning for andre deler av ansvarslæren, f.eks. ved forsettsvurderingen i forbindelse med fingering av forsett. Da oppgaven omhandler utilregnelighet, vil slike tilstøtende problemstillinger ikke behandles her.

## 2. Historikk og hensyn bak regelen i § 20 (2)

### 2.1. Straffeloven av 1902 i sin opprinnelige form<sup>16</sup>

Straffeloven av 1902 hadde i sin opprinnelige form, i likhet med straffeloven av 2005, regler som fritok enkelte lovbrøyttere fra straffansvar grunnet manglende psykiske forutsetninger.<sup>17</sup> Lovens hovedregel var at straffansvar var utelukket for den som var utilregnelig, også i tilfeller der tilstanden var en følge av selvforskyldt rus.<sup>18</sup>

---

<sup>15</sup> Se bl.a. Frøberg (2016) s. 151.

<sup>16</sup> Almindelig borgerlig Straffelov 22 mai 1902 nr. 10, (heretter ”straffeloven av 1902”).

<sup>17</sup> Straffeloven av 1902 § 44.

<sup>18</sup> Andenæs (2016) s. 315.

Imidlertid fulgte det av lovens § 45 at dersom en gjerningsperson satte seg i en utilregnelighetstilstand med forsett<sup>19</sup> om å begå en straffbar handling, skulle avvikstilstanden være uten betydning for straffbarheten. Også den som ellers hensatte seg i en slik tilstand kunne ansvarliggjøres for sine handlinger, forutsatt at det var knyttet uaktsomhetsansvar til det aktuelle straffebud som var overtrådt. Bestemmelsen tok særlig sikte på rustilfellene,<sup>20</sup> og innebar i den forstand likevel en viss ansvarliggjøring av den som selvfor skyldt satte seg i en rustilstand.

Lovens regulering medførte dermed at utilregnelighet utelukket straffansvar ved overtredelsen av straffebud som stilte krav om skyld i form av forsett, med mindre lovbrøyteren hadde satt seg i tilstanden med forsett om å begå et lovbrudd. Dette medførte blant annet at personer som hadde drukket seg til utilregnelighet ikke kunne straffes for seksuallovbrudd, noe som i enkelte tilfeller vekket harme i samfunnet.<sup>21</sup>

## 2.2. Lovrevisjonen i 1929

Ved revisjonen av straffeloven i 1929 ble det foretatt vesentlige endringer av reglene om strafferettslig utilregnelighet. For det første ble det medisinske prinsipp gjennomført fullt ut i norsk rett gjennom strl. § 44.<sup>22</sup> For det andre ble straffansvar for handling begått i psykiske avvikstilstander som var en følge av selvfor skyldt rus uttrykkelig regulert i § 45, som fikk følgende ordlyd: *”Bevisstløshet som er en følge av selvfor skyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler) utelukker ikke straff”*. Bestemmelsen fikk dermed en tilnærmet lik utforming som dagens ansvarsregel i § 20 (2).

Bakgrunnen for endringene var en bred enighet i Straffelovskomiteén av 1922 om at de dagjeldende reglene vedrørende *”drukkenskapshandlinger”* var for milde og måtte skjerpes.<sup>23</sup> Man ønsket derfor en økt grad av ansvarliggjøring for handlinger begått i selvfor skyldt rus.<sup>24</sup>

I tillegg til alkoholpolitiske hensyn ble det lagt stor vekt på retts tekniske hensyn ved endringen av loven. Det ble i den sammenheng særlig pekt på de bevismessige utfordringene som forelå ved å påvise at gjerningspersonen faktisk ruset seg med forsett om å begå en straffbar handling.<sup>25</sup> I motsetning til den tidligere reguleringen var det etter revisjonen nok å påvise at gjerningspersonens bevisstløshet var en følge av en selvfor skyldt rus for at ikke lovbrøyteren skulle fritas for straff etter § 44. Endringen medførte således en betydelig bevismessig forenkling. Ansvarsregelen var

---

<sup>19</sup> Bestemmelsens krevde etter sin ordlyd *”hensikt”*, men det var klart at også andre forsettsformer var tilstrekkelige for straffansvar, se NOU 1974:17 s. 42.

<sup>20</sup> NOU 1974:17 s. 42.

<sup>21</sup> Se NOU 2014: 10 s. 149.

<sup>22</sup> NOU 1974: 17 s. 42.

<sup>23</sup> S.K.I 1925 s. 86.

<sup>24</sup> S.K.I 1925 s. 86-88.

<sup>25</sup> S.K.I 1925 s. 87.

videre relativt streng, og åpnet kun for straffnedsettelse når ”*særdeles formildende omstendigheter*” talte for det.<sup>26</sup>

### 2.3. Reformforslag som ikke førte frem

I forbindelse med arbeidet som ledet frem til en lovendring i straffeloven i 1997, ble det foreslått å endre den strenge reguleringen i § 45 til en fakultativ regel som tillot straffritak der ”*helt særlige omstendigheter taler for det*”.<sup>27</sup> Forslaget ble imidlertid ikke tatt til følge, da det for det første ble ansett å kunne komme i strid med den alminnelige rettsfølelsen å akseptere frifinnelser der gjerningspersonen selvforskyldt hadde forårsaket rustilstanden. For det andre ble allmennpreventive og individualpreventive hensyn antatt å tale i mot en slik regel.

Departementets overordnede begrunnelse for å ikke innta regelen var imidlertid at det kunne gi uønskede signaler dersom straffeloven ikke uttrykkelig markerte risikoen rusmidler innebar, og at bevissthetsforstyrrelser som følge av selvforskyldt rus ikke fritok for straff.<sup>28</sup> Dette var argumenter som også ble trukket frem som begrunnelse for å ikke innta en slik regel i strl. av 2005.<sup>29</sup>

## 3. Gjeldende rett

### 3.1. Straffeloven av 2005

Ved ikrafttreddelsen av straffeloven av 2005<sup>30</sup> fikk ansvarsregelen den utformingen vi kjenner i dag, og strl. § 20 (2) fikk følgende ordlyd: ”*Bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforskyldt rus fritar ikke for straff*”. Som nevnt i 1.5.3. skal det dermed ses bort fra lovbrüterens manglende psykiske forutsetninger i gjerningsøyeblikket dersom tilstanden var en følge av selvforskyldt rus.

Bestemmelsen viderefører, med en noe endret formulering, straffeloven av 1902 § 45.<sup>31</sup> Den restriktive holdningen til ansvar ved selvforskyldt rus ble således opprettholdt ved innføringen av den nye straffeloven av 2005. Dette innebærer at hensynene som lå til grunn for endringen ved revisjonen av 1929 fortsatt gjør seg gjeldende, og praksis som knytter seg til den gamle § 45 får betydning også ved tolkning av dagens regel.

---

<sup>26</sup> Straffeloven av 1902 § 56 bokstav c).

<sup>27</sup> NOU 1990: 5 s. 9.

<sup>28</sup> Ot.prp. nr. 87 (1993-94) s. 38.

<sup>29</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 222.

<sup>30</sup> Loven trådte i kraft fra 1. oktober 2015 ved lov 19. Juni 2015 nr. 65 om straffelovens ikraftsetting.

<sup>31</sup> Matningsdal (2015) s. 182.

Ettersom bestemmelsen innebærer at personer med enkelte psykiske avvikstilstander som normalt tilsier straffrihet, likevel kan holdes ansvarlig for handlinger foretatt i utilregnelighetstilstanden, fravikes dermed de alminnelige betingelsene for ileggelse av straff. Unntaksregelen står således i en strafferettslig særstilling i norsk rett.

### **3.2. Vilkårene for at den rusutløste utilregnelighetstilstanden ikke skal medføre straffrihet**

#### 3.2.1. Gjerningspersonens ”*bevissthetsforstyrrelse*”

For at unntaksregelen skal komme til anvendelse, må det foreligge en ”[*b*]bevissthetsforstyrrelse” på gjerningstidspunktet, jf. § 20 (2). Vilkåret erstattet formuleringen ”[*b*]bevisstløshet” i straffeloven av 1902, uten andre formål enn å gjøre vilkåret mer språklig presist.<sup>32</sup>

Det er nærliggende å tolke ordlyden dithen at det bare er sterke bevissthetsforstyrrelser etter bestemmelsens første ledd bokstav d) som åpner for å ilegge straffansvar ved utilregnelighet som følge av rus. I Rt. 2008 s.549 kom imidlertid Høyesterett til at også kortvarige, rusutløste psykoser skulle omfattes av vilkåret.<sup>33</sup> Det kan på dette punkt stilles spørsmål ved om en slik utvidende tolkning er i strid med det strenge legalitetsprinsippet på strafferettens område.<sup>34</sup> Problemstillingen belyses nærmere i punkt 4.5.1.

En tilstand av ”*sterk bevissthetsforstyrrelse*”, jf. § 20 (1) bokstav d), tilsier etter sin ordlyd at det er tale om en forandring i individets evne til å registrere og forstå inntrykk fra andre mennesker og omgivelsene rundt seg. Vilkåret omfatter for det første absolutt bevisstløshet, slik som komatøse tilstander, der gjerningspersonen verken har motorisk handleevne eller kan motta sanseinntrykk utenfra. For det annet, som også er mer praktisk, omfatter vilkåret relativ bevisstløshet, der gjerningspersonens motoriske evner er bevart, men vedkommende mangler evnen til å motta og bearbeide informasjon, og sette dette i en bevisst sammenheng.<sup>35</sup> Felles for bevissthetsforstyrrelsene er at de i hovedsak er kortvarige,<sup>36</sup> samt at gjerningspersonen normalt lider av helt eller delvis hukommelsestap.<sup>37</sup>

Som nevnt omfatter unntaksregelen også kortvarige, rusutløste psykosestilstander. En psykotisk avvikstilstand kjennetegnes av at gjerningspersonen mangler evnen til å vurdere forholdet til omverdenen på en realistisk måte.<sup>38</sup> Om tilstanden har Høyesterett uttalt: ”...at forholdet til virkeligheten i vesentlig grad er forstyrret.

<sup>32</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 423.

<sup>33</sup> Rt. 2008 s. 549 (46).

<sup>34</sup> Grunnloven § 96, se punkt 4.5.1.

<sup>35</sup> NOU 1990: 5 s. 43.

<sup>36</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 499.

<sup>37</sup> Grøndahl, Stridbeck (2015) s.117-118, Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 499.

<sup>38</sup> Se bla. Ot.prp. nr. 87 (1993-1994) s. 22, NOU 2014: 10 s. 48, Frøberg (2016) s. 153

*Evnen til å reagere adekvat på vanlige inntrykk og påvirkninger mangler. Den psykotiske mister ofte kontrollen over tanker, følelser og handlinger*".<sup>39</sup> Kjernen i psykosebegrepet er således at det er tale om en alvorlig psykisk lidelse som medfører en realitetsbrist.

Straffelovens psykosebegrep skal forstås ut i fra hva som til en hver tid er den medisinske forståelsen av psykosebegrepet.<sup>40</sup> Selv om de sakkyndiges uttalelser derfor står svært sentralt i bevisvurderingen, er det retten som skal avgjøre om tilregnelighet er bevist.<sup>41</sup>

### 3.2.2. Gjerningspersonens "rus"

Videre må det påvises at gjerningspersonen var i en tilstand av "rus", jf. § 20 (2). Ordlyden favner bredt, og tilsier følgelig at det ikke stilles krav til hvilket rusmiddel som har fremkalt tilstanden. Det avgjørende er således om middelet er egnet til å fremkalle rus, og om det faktisk har gjort det i det konkrete tilfellet.<sup>42</sup> Det er også uten betydning om rusmiddelet er lovlig eller ikke, eller på hvilken måte stoffet ble inntatt.<sup>43</sup>

Det skal ikke mye til for å konstatere en rustilstand i straffelovens forstand, og Høyesterett har i Rt. 1983 s. 202 uttalt at det er tilstrekkelig at en person mangler "den fulle kontroll over seg selv" etter å ha brukt et rusmiddel.<sup>44</sup> Terskelen er således satt relativt lavt.

Det er vanlig å skille mellom typiske og atypiske tilstander av rus. En typisk rus foreligger når graden av beruselse gradvis blir større i takt med økt rusmiddelinntak. Ved atypiske rus skjer det imidlertid en akutt sinnsforvirring etter inntak, ofte etter et mindre rusmiddelkonsum. Straffelovens rusvilkår omfatter både den atypiske og typiske rus, men skillet kan få betydning ved avgjørelsen av om rusen er selvforskyldt.<sup>45</sup>

### 3.2.3. Rusen må være "selvforskyldt"

Ansvar etter bestemmelsen krever videre at rustilstanden var "selvforskyldt", jf. § 20 (2). Ordlyden tilsier at det er tale om en aktsomhetsvurdering hvor gjerningspersonen selv må kunne klandres for å ha ruset seg.

---

<sup>39</sup> Rt. 2008 s. 549 (33).

<sup>40</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 217.

<sup>41</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 495.

<sup>42</sup> Slettan, FS Bratholm (1990) s. 121, se også Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 252.

<sup>43</sup> Frøberg (2016) s. 160.

<sup>44</sup> Rt. 1983 s. 202 (s. 205).

<sup>45</sup> Ot.prp. nr. 87 (1993-1994) s. 24.

Det avgjørende for vurderingen av om rusen er selvforskyldt er om det kan legges ”domfelte til last at han tok til seg et så stort kvantum alkohol at han måtte regne med å miste kontrollen over seg selv”.<sup>46</sup> Aktsomhetsbedømmelsen er streng, og i Rt. 2008 s.1393 uttalte Høyesterett at ”hovedregelen [er] at alkohol som følge av frivillig inntak er selvforskyldt”, og videre at det må ”særlige omstendigheter til å anta det motsatte”.<sup>47</sup> Det skal således lite til for at rustilstanden skal anses selvforskyldt. Selv om uttalelsene knytter seg til alkohol, må standpunktet antas å gjelde for alle rusmidler.<sup>48</sup>

Som nevnt kan skillet mellom den typiske og atypiske rusen få betydning ved om rusen er selvforskyldt. Den atypiske rus er lettere uforskyldt.<sup>49</sup> Det avgrenses imidlertid mot en nærmere drøftelse vedrørende sontringen mellom atypisk og typisk rus.<sup>50</sup>

#### 3.2.4. Bevissthetsforstyrrelsen må være ”en følge av” selvforskyldt rus

Til slutt kreves det at den psykiske avvikstilstanden er ”en følge av” selvforskyldt rus, jf. § 20 (2), og som ordlyden tilsier må det dermed foreligge en årsakssammenheng mellom den selvforskyldte rusen og bevissthetsforstyrrelsen. Det kreves ikke at rusen alene har forårsaket utilregnelighetstilstanden, da det er tilstrekkelig at den er ”en fremtredende årsaksfaktor” i det samvirkende årsaksforholdet.<sup>51</sup> Den psykiske avvikstilstanden må dermed i hovedsak skyldes rusen.

I praksis har det i en del tilfeller vist seg vanskelig å avgjøre om bevissthetsforstyrrelsen, og da særlig psykosetilstander, skyldes en underliggende lidelse eller om denne er en følge av rus.<sup>52</sup> Oppgaven må imidlertid avgrenses fra en nærmere drøftelse rundt problematikken som her gjør seg gjeldende, herunder blant annet de sakkyndiges innflytelse på den rettslige vurdering. I det følgende skal det derfor kun tas sikte på å belyse hovedmomentene i årsaksvurderingen.

Et sentralt bevistema i vurderingen er psykosens varighet etter at den toksiske virkningen opphører. I rettspraksis har det blitt lagt til grunn at en psykose som opphører under en måned etter virkningen opphører, må presumeres å være rusutløst.<sup>53</sup> Denne grensen er imidlertid ikke absolutt, og spørsmålet må bero på et konkret skjønn i den enkelte sak.<sup>54</sup> Også andre forhold enn psykosens varighet kan

---

<sup>46</sup> Rt. 2008 s. 1393 (avsnitt 15).

<sup>47</sup> Rt. 2008 s. 1393 (avsnitt 15).

<sup>48</sup> Frøberg (2016) s. 160.

<sup>49</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 220.

<sup>50</sup> På dette punkt vises det derfor til andre fremstillinger, se bla. Røstad (1981) s. 20-32.

<sup>51</sup> Rt. 1983 s. 9 (side 11).

<sup>52</sup> Se blant annet Rt. 2008 s. 549 og Rt. 2010 s. 346.

<sup>53</sup> Rt. 2008 s. 549.

<sup>54</sup> Frøberg (2016) s. 162, Grønning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 504.

dermed få betydning for årsaksvurderingen,<sup>55</sup> slik som psykosens styrkegrad, og om tilstanden opptrer akutt.<sup>56</sup>

## **4. Vurdering av regelens godhet**

### **4.1. Innledning**

Som det fremgår av de foregående kapitlene er § 20 (2) en bestemmelse med lange tradisjoner i norsk rett. Regelens forankring er imidlertid ikke til hinder for at det kan tenkes å gjøre seg gjeldende enkelte prinsipielle og praktiske utfordringer som kan svekke regelens begrunnelse. For å kunne vurdere i hvilken utstrekning det kan begrunnes å ilegge straffansvar for handlinger begått i utilregnelighetstilstander som var en følge av selvforskyldt rus, skal det som nevnt innledningsvis foretas en vurdering av regelens godhet.

I det følgende drøftes først forholdet til skyldprinsippet (4.2). Deretter vurderes unntaksregelen i lys av straffens begrunnelser (4.3), herunder de allmennpreventive (4.3.2) og individualpreventive virkninger (4.3.3), samt den sosiale ro (4.3.4). Videre drøftes regelen i lys av de bærende hensyn som ligger til grunn for denne (4.4), herunder alkoholpolitiske (4.4.1) og retstekniske hensyn (4.4.2). Dernest vurderes regelen etter sentrale hensyn og prinsipper på strafferettens område og i rettssystemet generelt (4.5), herunder legalitetsprinsippet (4.5.1), rimelighetsbetraktninger (4.5.2) og likhetsbetraktninger (4.5.3). Avslutningsvis skal det foretas en helhetlig vurdering av regelens godhet (4.6).

### **4.2. Regelen i strl. § 20 (2) i lys av skyldprinsippet**

#### **4.2.1. Generelt om skyldprinsippet på strafferettens område**

Det strafferettslige skyldprinsippet innebærer at det bare er individer som kunne og burde handlet annerledes som kan holdes ansvarlig for sine handlinger og straffes for disse, og da kun i tråd med den skyld vedkommende har utvist. Prinsippet bygger på tanken om at mennesker har evne til å handle ansvarlig, og dermed kan strafferetten rette klander mot den som likevel handler på en måte som krenker en grunnleggende verdi i rettsordenen.<sup>57</sup> Prinsippet står svært sterkt i norsk strafferettspleie,<sup>58</sup> og regnes som et av de mest grunnleggende prinsippene i moderne strafferett.<sup>59</sup>

#### **4.2.2 Nærmere om regelen i lys av skyldprinsippet**

---

<sup>55</sup> Jf. bla. Rt. 2010 s. 346 (avsnitt 10), Grøndahl, Stridbeck (2015) s. 188.

<sup>56</sup> Grøndahl, Stridbeck (2015) s. 188.

<sup>57</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 50-51.

<sup>58</sup> Mæland (2012) s. 46.

<sup>59</sup> Strandbakken (2003) s. 30.

Den som er tilregnelig anses å inneha evnen til ansvarlig handlemåte,<sup>60</sup> og skyldprinsippet er dermed knyttet til kravet i § 20 (1) ved at gjerningspersonen i utgangspunktet må være tilregnelig for å kunne holdes strafferettslig ansvarlig.

Kravet til gjerningspersonens skylddevne fravikes imidlertid for den som kom i en tilstand av bevissthetsforstyrrelse som følge av rus, og i tilstanden foretok en straffbar handling.<sup>61</sup> Lovbryteren holdes i slike tilfeller ansvarlig for sine handlinger til tross for sine manglende psykiske forutsetninger i gjerningsøyeblikket.<sup>62</sup>

Gjerningspersonen straffes dermed som om vedkommende var tilregnelig, og kan derfor i utgangspunktet ilegges det fulle strafferettslig ansvar for sine handlinger.<sup>63</sup> Ettersom gjerningspersonen straffes for en handling foretatt i en mental avvikstilstand der vedkommende verken kunne eller burde handlet annerledes, fraviker reglen skyldprinsippet i norsk strafferett.

For at en gjerningsperson skal kunne holdes strafferettslig ansvarlig for en handling foretatt i en psykisk avvikstilstand, kreves det ikke at den utilregnelige innså eller burde ha innsett at beruselsen ville medføre bevissthetsforstyrrelse.<sup>64</sup> Videre stilles det heller ikke krav om at gjerningspersonen innså eller burde ha innsett at han i rustilstanden ville begå straffbare handlinger.<sup>65</sup> Det faktum at det kun stilles krav om at gjerningspersonen utviste skyld vedrørende rustilstanden, tydeliggjør regelens uforenelighet med skyldprinsippet.

Det kan på bakgrunn av momentene overfor argumenteres for at regelen i § 20 (2) i enkelte tilfeller kan føre til urimelige resultater i lys av skyldprinsippet. Et illustrerende eksempel kan tenkes der to gjerningspersoner ruser seg på akkurat samme stoff, og som følge av dette blir psykotiske og begår to ulike handlinger av forskjellig straffbarhetsgrad. Ettersom de begge var utilregnelige i gjerningsøyeblikket, kan de i henhold til skyldprinsippet i høyden kun klandres for den selvforskyldte rusen. Imidlertid beror straffansvaret på hvilke handlinger som ble foretatt i avvikstilstanden. Dette innebærer at to personer som kan hevdes å kunne klandres for det samme, risikerer å straffes svært forskjellig.

I lys av argumentene som er trukket frem ovenfor, kan det hevdes å være mer i tråd med skyldprinsippet å kriminalisere det å sette seg i den aktuelle rustilstanden. En slik regel eksisterer blant annet i tysk rett, hvoretter gjerningspersonen både klandres og straffes for å ha hensatt seg i en beruset tilstand som førte til en straffbar handling.<sup>66</sup> Ettersom formålet med denne fremstillingen er å belyse i hvilken grad regelen i strl. §

---

<sup>60</sup> Se punkt 1.5.2.

<sup>61</sup> Jf. strl. § 20 (2).

<sup>62</sup> Se også punkt 3.1.

<sup>63</sup> Merk adgangen til straffnedsettelse i strl. § 80, bokstav h).

<sup>64</sup> Jf. bla. Rt.1982 s. 391 (s. 392).

<sup>65</sup> Jf. Rt. 1978 s.1046 (s. 1046-1047).

<sup>66</sup> Strafgesetzbuch § 323a.



20 (2) kan begrunnes, avgrenses det her mot en nærmere redegjørelse for innholdet av en slik regel.

Avslutningsvis kan det påpekes at spenningsforholdet mellom regelen i § 20 (2) og skyldprinsippet i en viss grad kan avhjelpes av at straffen i enkelte tilfeller kan settes under minstestrafen dersom ”*særdeles formildende omstendigheter tilsier det*”, jf. § 80 bokstav h). Som ordlyden tilsier er det imidlertid en høy terskel for straffnedsettelse i slike tilfeller, og momentet får således noe begrenset vekt.

### **4.3. Regelen i § 20 (2) i lys av strafferettens begrunnelser**

#### 4.3.1. Prevensjon som straffens overordnede formål

I forarbeidene til straffeloven av 2005 fremgår det at straffelovgivningens formål er ”*motvirke de handlinger som er kriminalisert*”.<sup>67</sup> Statens adgang til å ilegge straff er således begrunnet i et ønske om å forhindre fremtidige krenkelser av vernede rettsgoder gjennom å motvirke uønsket atferd.

Ettersom straffen i hovedsak skal begrunnes preventivt, vil det i det følgende vurderes i hvilken utstrekning straffansvar for individer som foretar straffbare handlinger i en rusutløst bevissthetsforstyrrelse faktisk kan tenkes å forebygge fremtidig kriminalitet.

Om straffen er forebyggende avhenger av hvilke virkninger den har.<sup>68</sup> Straffens rene preventive virkninger deles tradisjonelt i to hovedgrupper. Dette er de individualpreventive og allmennpreventive virkninger.<sup>69</sup> Etter forarbeidene stilles det imidlertid også et tredje krav, om at straffen skal bidra til opprettholdelse av den sosiale ro.<sup>70</sup> Denne virkningen har, i motsetning til de to andre, et visst preg av gjengjeldelsesbetraktninger. Dette vil utdypes i punkt 4.3.4.

Det må her påpekes at spørsmålet om i hvilken grad straffens preventive effekt realiseres, er et empirisk spørsmål. Vurderingen ville derfor ideelt bygget på empirisk data om straffens virkning, og hvorvidt regelen faktisk medførte færre lovbrudd. Ettersom dette er forhold som er vanskelig å måle, har man ikke tilstrekkelig data til å besvare spørsmålet tilfredsstillende på empirisk grunnlag. I det følgende foretas derfor vurderingen på grunnlag av alminnelige fornufts- og erfaringsgrunnsetninger.

#### 4.3.2. Nærmere om regelens allmennpreventive virkninger

Straffens allmennpreventive virkninger knytter seg til den virkning en straffetrussel, og risikoen for at straffetrusselen realiseres, antas å ha med hensyn til å få borgerne

---

<sup>67</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78.

<sup>68</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78.

<sup>69</sup> Se bl.a. Mæland (2012) s. 40-42.

<sup>70</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78, se også Frøberg (2016) s. 36.

generelt til å avstå fra lovbrudd.<sup>71</sup> Den allmennpreventive virkningen deles inn i ytterligere underkategorier, og det er her vanlig å skille mellom straffens avskrekkende virkning, moralpåvirkende virkning og den vanemessige lovlydighet. Den vanemessige lovlydighet gjør seg imidlertid som regel gjeldende som et utslag av de to andre, og behandles gjerne i lys av disse.<sup>72</sup>

Straffens avskrekkende virkning realiseres ved at borgerne følger lovens anvisninger i frykt for straffereaksjonen som er knyttet til mangelfull etterlevelse.<sup>73</sup> Ettersom regelen i § 20 (2) innebærer en ansvarliggjøring av en lovbrøyer som var i en psykisk avvikstilstand i gjerningsøyeblikket, må det påpekes at utilregnelige per definisjon ikke har samme kognitive evner som tilregnelige. Den utilregnelige kan dermed trolig ikke forventes å reagere adekvat på en straffetrussel.<sup>74</sup> Dette gjør det svært vanskelig å fastslå i hvilken grad en trussel om straff vil påvirke atferden til individ i en avvikstilstand, og dermed også hvorvidt straffen har en avskrekkende virkning med hensyn til selve lovbruddet.

Imidlertid kan det hevdes at en straffetrussel for handlinger begått i en rusutløst utilregnelighetstilstand vil bidra til en økt bevisstgjøring rundt lovgivers strenge syn på handlinger foretatt i rustilstander, og de farene som rus kan medføre.<sup>75</sup> Det kan dermed tenkes at regelen bidrar til at personer utviser større forsiktighet ved inntak av rusmidler, ettersom de vet de kan risikere straffansvar til tross for eventuell utilregnelighet som kan følge av den selvforstykkede rusen. Trusselen om straff kan således tenkes å virke noe avskrekkende med hensyn til rus, og regelen kan dermed i en viss grad tenkes å begrense rusinntak som kan medføre utilregnelighet. Som følge av sammenhengen mellom psykiske avvikstilstander og lovbrudd, kan regelen dermed likevel hevdes ha en viss indirekte preventiv effekt med hensyn til lovbrudd.<sup>76</sup>

På den annen side anser trolig ikke folk flest utilregnelighet som en nærliggende fare ved inntak av rus, ettersom slike psykiske avvikstilstander ikke er en vanlig reaksjon på de vanligste rusmidlene. Det er av den grunn mer nærliggende å anta at personer som utviser forsiktighet rundt bruk av rusmidler, heller gjør dette av frykt for å få redusert sine moralske begrensninger og evnen til å foreta fornuftige vurderinger, noe som er mer vanlige reaksjoner på rus. Risikoen for strafferettslig ansvar til tross for utilregnelighet dersom en ruser seg, fremstår trolig for de fleste som et heller fjernt risikomoment. Følgelig kan det vanskelig tenkes at straffetrusselen i seg selv er egnet til å avskrekke samfunnsborgere generelt fra slik utilregnelighetsfremkallende atferd.

---

<sup>71</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 79-80, Frøberg (2016) s. 35.

<sup>72</sup> Frøberg (2016) s. 35-36. Merk at denne inndelingen kan variere noe, se eks. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 80.

<sup>73</sup> Frøberg (2016) s. 35.

<sup>74</sup> NOU 1974: 17, s. 163-164.

<sup>75</sup> Både i strl. og vegtrafikkloven ("vtrl.") finnes eksempler på det strenge ansvaret for rushandlinger, se bla. strl.§ 25 (3) og vtrl. § 22.

<sup>76</sup> Se bla. NOU 2014: 10 s. 155-163.

Trusselen om straff kan altså til en viss grad tenkes å føre til en økt bevisstgjøring rundt rus og faremomenter tilknyttet dette. Det må likevel veie tungt at den alminnelige samfunnsborger trolig heller reduserer sitt rusinntak av frykt for å få redusert sin fornuft og sine moralske hemninger, enn som følge av en reell frykt for å bli utilregnelig og dermed risikere straffansvar. Straffens avskrekkende effekt realiseres dermed neppe i nevneverdig grad, og dermed vil heller ikke straffens holdningsskapende effekt og den vanemessige lovlydighet gjøre seg særlig gjeldende. Samlet sett vil straffens allmennpreventive virkning dermed få begrenset vekt i denne sammenheng.

#### 4.3.3 Nærmere om regelens individualpreventive virkninger

Straffens individualpreventive virkning knytter seg til hvordan straffen påvirker den enkelte lovovertræder til ikke å begå nye lovbrudd i fremtiden. Virkningene kan deles i tre kategorier: den uskadeliggjørende, den avskrekkende og den forbedrende virkning. Disse kan opptre samlet eller alene.<sup>77</sup>

Innledningsvis kan det bemerkes at straffens individualpreventive virkning av enkelte teoretikere er ansett å være av mindre betydning som begrunnelse for straff.<sup>78</sup> For denne fremstillingen er det imidlertid avgjørende at lovgiver har fastholdt individualpreventive virkninger som et av straffens formål,<sup>79</sup> og det henvises derfor til andre fremstillinger for nærmere drøftelser rundt virkningenes betydning.<sup>80</sup>

Den uskadeliggjørende virkning innebærer at lovbrøtteren varig eller for en begrenset periode forhindres i å begå nye lovbrudd.<sup>81</sup> Dersom overtræderen ilegges frihetsberøvelse i form av fengsel eller forvaring vil vedkommende i stor grad hindres fra å foreta nye lovbrudd så lenge frihetsberøvelsen varer. Selv om det kan tenkes at enkelte overtredelser også kan skje i slike institusjoner, vil gjennomføringen i det minste vanskeliggjøres. Også for reaksjoner i frihet, slik som samfunnsstraff, kan straffen tenkes å ha en uskadeliggjørende virkning ved at lovovertræderen fysisk holdes borte fra enkelte områder, eller blir underlagt tilsyn.

Imidlertid er det antageligvis også i relasjon til straffens uskadeliggjørende virkning av betydning at lovbrøtteren var utilregnelig i gjerningsøyeblikket. Selv om vedkommende er fysisk avskåret fra å kunne begå lovbrudd, kan det stilles spørsmål om i hvilken utstrekning dette faktisk har en uskadeliggjørende effekt. Dette skyldes at det muligens er mindre behov for å uskadeliggjøre en lovbrøtteren som normalt er tilregnelig, men som i en sjelden psykisk avvikstilstand begikk et lovbrudd han trolig ellers ikke ville begått. Unntak kan likevel tenkes for personer som erfaringsmessig

---

<sup>77</sup> Ot.prp. nr. 90 s. 78, se også Frøberg (2016) s. 33-35.

<sup>78</sup> Se Frøberg (2016) s. 35.

<sup>79</sup> Ot.prp. nr. 90 s. 78.

<sup>80</sup> Se bla. Frøberg (2016) s. 35, Grønning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 54-56.

<sup>81</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78.

har lettere for å bli utilregnelige, og som i utilregneligheten har en tendens til å handle rettsstridig.

Straffens avskrekkende virkning oppstår når lovbryteren opplever straffen som så negativ at vedkommende avstår fra fremtidige straffbare handlinger.<sup>82</sup> På den ene siden kan det tenkes at den som tidligere har blitt straffet for handlinger han foretok i en utilregnelighetstilstand som følge av rus, trolig vil vise forsiktighet ved å ruse seg igjen, ettersom han vet at han risikerer å fremkalle en tilstand der han kan straffes til tross for avvikstilstanden.

På den andre siden kan det stilles spørsmål om hvorvidt det er straffen i seg selv som påvirker lovbyteren til å begrense atferd som kan utløse utilregnelighet. Dersom en lovbyter etter inntak av rusmidler ble psykotisk og endte opp med å drepe et annet menneske, skjedde lovbruddet i en tilstand der vedkommende ikke evnet å fornuftig resonnerer rundt handlingens rettmessighet.<sup>83</sup> Vedkommende foretok følgelig en handling i tilstanden som han trolig ikke ellers ville foretatt. Lovbryteren må dermed leve med for eksempel et drap på samvittigheten resten av livet, og det er nærliggende å anta dette oppleves svært belastende for den alminnelige borger. Det kan således tenkes at frykten for å begå nye lovbrudd av liknende art i fremtiden i seg selv er tilstrekkelig til å avskrekke lovbyteren fra atferd som kan fremkalle avvikstilstander. Trusselen om straff blir i så fall av mindre betydning.

Straffens individualpreventive virkning må videre ses i lys av at reaksjonen på, samt forholdet til, rusmidler er svært varierende blant befolkningen. Selv om frykten for straff til en viss grad kan tenkes å virke avskrekkende, fører dette til at også andre forhold kan spille inn, noe som er særlig tydelig for rusavhengige. Selv for den tyngre rusmisbruker som vet at han ved ruse seg løper en stor risiko for å bli psykotisk med fare for å begå voldslovbrudd, er det ikke utenkelig at vedkommenes trang til å ruse seg overskygger frykten for straffansvar.

Straffens forbedrende virkning kan for det første realiseres ved at gjerningspersonen tar inn over seg den bebreidelse som ligger i straffen, og forstår at, samt hvorfor, det var galt å handle slik han gjorde. For det andre har den forbedrende virkningen en side til straffegjennomføringen, ved at denne skal legge til rette for rehabilitering av lovbyteren, og på den måte realisere forbedringen.<sup>84</sup> Det første momentet gjør seg ikke i særlig stor grad gjeldende i tilfeller hvor gjerningspersonen i kraft av å være et tilregnelig individ trolig vet at det vedkommende gjorde i avvikstilstanden var galt. For den tyngre rusmisbruker kan imidlertid den forbedrende virkning tenkes å oppnås ved for eksempel rusmestringsprogrammer, som kan gjennomføres som del av straffegjennomføringen.

---

<sup>82</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 79.

<sup>83</sup> Se punkt 1.5.2.

<sup>84</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 79, Frøberg (2016) s. 34.

Gjerningspersonens psykiske avvikstilstand reduserer dermed i hvilken grad straffens uskadeliggjørende, avskrekkende og forbedrende virkning realiseres. Det kan derfor hevdes at også de individualpreventive virkningene av ansvarsregelen er relativt marginale.

#### 4.3.4. Sosial ro

Den tredje av straffens tilsiktede virkninger som er lagt til grunn i norsk rett, er at straffen skal bidra til sosial ro.<sup>85</sup> Formålet er således at straffen skal sikre trygghet ved å motvirke uro i samfunnet i kjølevannet av uønsket atferd. Dette oppnås gjennom å vise at slik atferd blir sanksjonert.<sup>86</sup> Også denne siden av straffens ønskede virkning er dermed i hovedsak begrunnet ut i fra prevensjonshensyn. Imidlertid skiller virkningen seg fra de andre ved at den også bærer preg av gjengjeldelsesbetraktninger.<sup>87</sup> Ettersom det i nyere tid i stor grad er tatt avstand fra gjengjeldelse som begrunnelse for straff, er ikke dette nødvendigvis uproblematisk.<sup>88</sup>

Spørsmålet som skal behandles i det følgende er dermed i hvilken utstrekning et ansvar for handlinger begått i bevissthetsforstyrrelser som følge av rus, kan bidra til å sikre den sosiale ro.

Dersom private rettsgoder blir krenket ved kriminelle handlinger vil dette ofte skape en følelse av utrygghet, frykt eller urett hos den eller de som ble påvirket av handlingen.<sup>89</sup> Særlig forbrytelser av grovere art kan tenkes å vekke harme og utrygghetsfølelse ikke bare hos den fornærmede, men også befolkningen ellers. Ved at staten griper inn overfor lovbrøtteren fremstår ikke vedkommende lenger som en trussel, samt at den krenkede og samfunnet for øvrig får en viss rettferdighet for krenkelsen. Tanken er da at uroen i etterkant av forbrytelsen vil dempes.<sup>90</sup>

For utilregnelige gjør normalt andre hensyn seg gjeldende, da det kan tenkes at den alminnelige rettsfølelse ikke i like stor grad krever at utilregnelige møtes med straff, ettersom de manglet skyldene i gjerningsøyeblikket.<sup>91</sup> Det er også av betydning at utilregnelige som utgjør en fare for samfunnet kan idømmes andre særreaksjoner enn alminnelig straff, slik som tvungent psykisk helsevern.<sup>92</sup> Selv om det ikke reageres

---

<sup>85</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78.

<sup>86</sup> Frøberg (2016) s. 33.

<sup>87</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78.

<sup>88</sup> Se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77-78, se også Frøberg (2016) s. 32-33.

<sup>89</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 80, Frøberg (2016) s. 36.

<sup>90</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 80

<sup>91</sup> Med "den alminnelige rettsfølelse" mener her oppfatninger om hva som er rettmessig og rettferdig. Den alminnelige rettsfølelse kan påvirkes av ulike forhold, for eksempel oppfatninger om moral, religion, politikk og alminnelige rimelighetsbetraktninger. Alminnelige rimelighetsbetraktninger kan også gjøre seg gjeldende på mer selvstendig grunnlag, og momentet behandles derfor særskilt i punkt 5.4.1.

<sup>92</sup> Se straffeloven kapittel 12.

overfor gjerningspersonen med alminnelig straff, kan det bidra til å motvirke sosial uro i etterkant av lovbruddet at vedkommende faktisk møtes med en reaksjon.

Typisk for tilfellene hvor utilregneligheten fritar for straffansvar, er der avvikstilstanden skyldes forhold som gjerningspersonen ikke kan klandres for, for eksempel bevissthetsforstyrrelse som følge av ulykker eller sykdom, eller hvor lovbryteren har en underliggende psykoselidelse. Der gjerningspersonen selv er skyld i rusen som forårsaket utilregneligheten, kan det derimot stride mot den alminnelige rettsfølelsen, og føles svært urettferdig at utilregneligheten skal komme vedkommende til gode. Det kan derfor hevdes at straffansvar i slike tilfeller vil bidra til å motvirke sosial uro.

Manglende reaksjon fra staten overfor den lovbryter som ble utilregnelig som følge av selvforskyldt rus, kan også føre til en svekket tillitt til den offentlige rettspleie. Dette kan videre medføre at de berørte ønsker å sikre seg rettferdighet og trygghet ved å ta retten i egne hender. Slik privat rettsåndhevelse er uønsket i norsk rett, og skal derfor motvirkes gjennom statens adgang til å ilegge straffansvar.<sup>93</sup>

Ved privat rettsåndhevelse kan heller ikke staten ivareta gjerningspersonens rettssikkerhet, ettersom den ikke kan kontrollere hvilke former for straff som anvendes. Ettersom staten etter EMK er forpliktet til å ivareta liv og personlig sikkerhet også for personer som begår kriminelle handlinger,<sup>94</sup> tilsier denne risikoen i stor grad at et straffansvar for handlinger begått i utilregnelighet som følge av selvforskyldt rus er nødvendig for opprettholdelse av den sosiale ro.

Som nevnt ovenfor har hensynet til den sosiale ro en viss nærhet til gjengjeldelsesbetraktninger. I den moderne strafferettsvitenskapen er gjengjeldelse i utgangspunktet ikke er ansett som et legitimt formål for straff.<sup>95</sup> Gjengjeldelse er imidlertid anerkjent i en viss utstrekning der formålet med gjengjeldelsen er å skape trygghet og ro i samfunnet.<sup>96</sup> Det kan derfor være problematisk at lovbrudd gjengjeldes med straff for å forebygge sosial uro, ettersom det kan være vanskelig å trekke en klar linje mellom tilfeller der gjengjeldelse ved straff anvendes som metode for å oppnå et formål, her forebygge sosial uro, og tilfeller der gjengjeldelse er selve formålet med straffen. Ved utilregnelighet som følge av selvforskyldt rus, hvor det fremstår som rimelig klart at fravær av straffansvar kan virke støtende på den alminnelige rettsfølelsen og at regelen dermed er egnet for å forhindre sosial uro, kan det likevel hevdes at man ikke befinner seg i denne uklare grensesonen.

Sett under ett kan det dermed hevdes at et straffansvar for handlinger begått i utilregnelighetstilstander fremkalt av selvforskyldt rus, er nødvendig for å ivareta den

---

<sup>93</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 80.

<sup>94</sup> Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 2 og 5.

<sup>95</sup> Se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77-78, se også Frøberg (2016) s. 32-33.

<sup>96</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78, se også Frøberg (2016) s. 37.

sosiale ro i samfunnet. Dette skyldes hovedsakelig at det trolig vil stride mot den alminnelige rettsfølelse å ikke straffe den som er skyld i rusen, noe som videre kan medføre utrygghet og en følelse av urettferdighet og frykt. Det er også av betydning at den harme og utrygghet som kan følge av manglende straffansvar kan svekke tilliten til rettssystemet, noe som kan medføre økt risiko for privat rettshåndhevelse.

Selv om ansvarsregelen må anses som nødvendig ut fra hensynet til sosial ro, kan det likevel stilles spørsmål om denne virkningen kunne vært oppnådd på en mindre prinsipielt betenkelig måte. En alternativ løsning kunne vært å straffe lovbrysteren for å ha fremkalt avvikstilstanden som medførte et lovbrudd i stedet for handlingen begått i avvikstilstanden, slik som den tidligere nevnte tyske regelen.<sup>97</sup> Gjerningspersonen ville da fremdeles bli møtt med en reaksjon fra staten, og hensynet til sosial ro kunne dermed blitt ivaretatt.

#### **4.4. Regelen i lys av de bærende hensyn bak § 20 (2)**

##### 4.4.1. Alkoholpolitiske hensyn

Ettersom alkoholpolitiske hensyn var en sentral begrunnelse bak lovrevisjonen i 1929, er det et grunnleggende hensyn også for dagens regel.<sup>98</sup> Alkoholpolitiske hensyn tar sikte på å øke bevisstheten rundt alkohol og skadevirkninger som kan følge, samt å redusere misbruk av rusmiddelet. På tidspunktet for revisjonen i 1929 var det trolig alkohol som var det mest utbredte og problematiske rusmiddelet.<sup>99</sup> I moderne tid har man imidlertid langt flere typer, samt tyngre, rusmidler. Som følge av samfunnsutviklingen er det dermed i dag nærliggende å anta at hensynet til andre rusmidler enn alkohol også må ivaretas ved regelen. Dette synes også å være slik regelen forstås i forarbeider, praksis, og teori.<sup>100</sup> I det videre vil alkoholpolitiske hensyn dermed forstås som ruspolitiske hensyn.

Ved å ilegge straffansvar for handlinger begått i utilregnelighetstilstander som er utløst av selvforskyldt rus gjør alkoholpolitiske hensyn seg gjeldende ved at ansvarsregelen kan tenkes å føre til en bevisstgjøring av farene som knytter seg til rusmidler. Videre bidrar regelen til en ansvarliggjøring av individer som selvforskyldt fremkaller rustilstander. På denne måten kan regelen således tenkes å føre til at bruken av rusmidler begrenses. Det at et av de sentrale hensyn som ligger til grunn for regelen ivaretas på denne måten tilsier således at regelen har sin berettigelse.

##### 4.4.2. Rettstekniske hensyn

---

<sup>97</sup> Se punkt 4.2.2.

<sup>98</sup> Se punkt 2.2. og 3.1.

<sup>99</sup> Se blant annet ot.prp. nr. 11 (1928) s. 4, og S.K.I 1925 s. 86 som omtaler "drukkenskap" og "drukkenskapshandlinger", samt Matningsdal (2015) s. 182.

<sup>100</sup> Se blant annet ot.prp. nr. 90 s. 221, Rt. 2008 s. 549 og Frøberg (2016) s. 158-162.

Rettstekniske hensyn var som nevnt den andre primære begrunnelsen bak lovrevisjonen av 1929, og er således et sentralt hensyn bak dagens regel.<sup>101</sup> De retstekniske hensyn innebærer at det ikke skal være for praktisk vanskelig å håndheve reglene,<sup>102</sup> noe som i denne forbindelse særlig aktualiserer bevismessige hensyn, hensynet til koherens i straffelovgivningen, samt anvendeligheten av bestemmelsens vilkår.

Ved revisjonen ble lovendringen blant annet begrunnet i de bevismessige vansker som forelå ved å bevise at gjerningspersonen satte seg i en utilregnelighetstilstand med forsett om å begå en kriminell handling.<sup>103</sup> Denne problematikken gjør seg ikke gjeldende i dag ettersom slikt forsett ikke lenger er nødvendig for regelens anvendelse. Dagens regel i § 20 (2) kan likevel reise vanskelige bevismessige spørsmål, særlig ettersom anvendelsen fordrer et tett samspill mellom de sakkyndige og retten. En inngående drøftelse rundt de bevismessige forhold faller imidlertid utenfor tema for denne oppgaven, og i det følgende skal det derfor redegjøres for hovedpunktene som gjør seg gjeldende.<sup>104</sup>

For at det skal ses bort i fra bevisstetsforstyrrelse i gjerningsøyeblikket er det etter § 20 (2) tilstrekkelig å bevise at gjerningspersonens manglende psykiske forutsetning var en følge av selvforskyldt rus.<sup>105</sup> Vilkårene om ”*selvforskyldt*” og ”*rus*” tolkes strengt i praksis, og fører sjelden til bevismessige utfordringer.<sup>106</sup> Videre behøver gjerningspersonen som nevnt verken ha forsett om utilregnelighetstilstanden eller den kriminelle gjerning.<sup>107</sup> At det skal lite til for å påvise gjerningspersonens rustilstand er også et gjennomgående trekk ved annen lovgivning som begrunnes i alkoholpolitiske hensyn.<sup>108</sup> Dette viser at det er koherens mellom regelen og andre bestemmelser i lovgivningen som begrunnes ut i fra alkoholpolitiske hensyn.

Ettersom utilregnelighetsreglene i norsk rett bygger på det medisinske prinsipp, er det tilstrekkelig for anvendelsen av § 20 at lovbryteren var utilregnelig i gjerningsøyeblikket. Sammenhenger mellom utilregneligheten og overtredelsen er således irrelevant.<sup>109</sup> I slike tilfeller må det følgelig være bevist ut over enhver rimelig tvil at tiltalte ikke var utilregnelig,<sup>110</sup> og dette tilsier at bestemmelsens inngangsvilkår er relativt retsteknisk enkelt.

Imidlertid har det, som nevnt i punkt 3.2.4, i enkelte tilfeller vist seg utfordrende å

---

<sup>101</sup> Se punkt 2.2 og 3.1.

<sup>102</sup> Gisle (2010) s. 346.

<sup>103</sup> Se punkt 2.2.

<sup>104</sup> Se imidlertid Grøndahl, Stridbeck (2015) s. 184-192.

<sup>105</sup> Merk, dette er forutsatt at de andre vilkårene for straff etter ansvarslæren er oppfylt, se punkt 2. Se også punkt 3.1 for innholdet i § 20 (2).

<sup>106</sup> Se punkt 3.2.2 og 3.2.3.

<sup>107</sup> Se punkt 4.2.2.

<sup>108</sup> Se bl.a. vtrl. § 22 og strl. § 25 (3).

<sup>109</sup> Se punkt 1.5.2, og Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 487.

<sup>110</sup> Se punkt 1.5.2, og Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 489.



påvise at bevissthetsforstyrrelsen var en ”følge av” selvforskyldt rus, særlig ved samvirkende årsaksforhold. Også her må enhver rimelig tvil komme tiltalte til gode, og det er således årsakssammenhengen som må være bevist. Dette antas imidlertid ikke å medføre en uoverkommelig bevisvurdering.<sup>111</sup>

Samlet sett kan det hevdes at regelen er relativt enkel å anvende i praksis, selv om den kan reise enkelte bevismessige utfordringer. I utgangspunktet kan det tenkes at man burde forenkle regelen ytterligere, men ettersom regelen er relativt inngripende ved at den ilegger straffansvar for utilregnelige kan det imidlertid tenkes at retsteknisk enklere vilkår kunne gått ut over den enkeltes rettssikkerhet.

#### **4.5. Regelen i lys av sentrale prinsipper og hensyn på strafferettens område og i rettssystemet generelt**

##### 4.5.1. Legalitetsprinsippet

Det strafferettslige legalitetsprinsippet er lovfestet i grl. § 96, hvor det fremgår at ”ingen kan dømmes uten etter lov”. Det kreves følgelig hjemmel i formell lov for å ilegge strafferettslig ansvar, og som påpekt i punkt 3.2.1 står legalitetsprinsippet særlig sterkt på strafferettens område.

Ettersom ordlyden av ”[b]evissthetsforstyrrelse” i strl. § 20 (2) kan tilsi at det kun er rusutløste bevissthetsforstyrrelser som ikke fritar for straff, er det ikke uten videre uproblematisk at også rusutløste psykosier omfattes regelen. En slik tolkning bærer preg av å i realiteten være en analogisk anvendelse, eventuelt en utvidende tolkning, til tiltaltes disfavør, noe som klart er uforenelig med legalitetsprinsippet.

Avslutningsvis kan det bemerkes at lovgiver er oppmerksom på at ordlyden i bestemmelsen kan gi et feilaktig inntrykk, men har valgt å vente med å presisere vilkåret til det har funnet sted en etterkontroll av reglene.<sup>112</sup>

##### 4.5.2. Rimelighetsbetraktninger

Som nevnt i fotnote 91 kan alminnelige rimelighetsbetraktninger vedrørende hva som oppfattes som rettmessig og rettfærdig, også gjøre seg gjeldende på et selvstendig grunnlag uavhengig av hensynet til sosial ro. Dersom en gjerningsperson selv utsetter seg for en rustilstand som innebærer tap av kontroll av egne handlinger eller handlingsvalg, kan det hevdes at det er rimelig at vedkommende også holdes ansvarlig for eventuelle følger dette tapet av kontroll medfører.

Denne betraktningen finner støtte i *actio libera in causa*-prinsippet, som innebærer en

---

<sup>111</sup> Se punkt 3.2.4.

<sup>112</sup> Se ot.prp. nr. 90 s. 221.

viss ansvarliggjøring av individer etter ufrivillige konsekvenser som følge av selvforskyldt tap av kontroll.<sup>113</sup> På den annen side inntar mange alkohol uten en forestilling om at de kan risikere å bli utilregnelige som følge av rusinntaket. Det kan da tenkes virke urimelig at man skal straffes for en handling som ble begått i en psykisk avvikstilstand som ikke var tilsiktet.

#### 4.5.3. Likhetsbetraktninger

Alminnelige likhetsbetraktninger tilsier at like tilfeller bør behandles likt, og graden av likhet er her av betydning. Som nevnt er det bare bevissthetsforstyrrelser som er ”en følge av selvforskyldt rus” som ikke fritar for straff etter straffeloven § 20 (2). Dette innebærer at handlinger som ble begått i utilregnelighet fremkalt på annet vis enn ved rus faller utenfor regelens anvendelsesmåte, selv om tilstanden skulle være selvforskyldt.

Spenningsforholdet mellom regelen og hensynet til likebehandling kan illustreres ved et eksempel, der person A drikker seg overstadig beruset, og blir psykotisk som følge av rusinntaket. Person A har aldri hatt en forhistorie med voldelige utbrudd etter alkoholinntak. I utilregnelighetstilstanden påfører han imidlertid en annen en kroppsskade. A kan dermed i utgangspunktet straffes for overtredelse av strl. § 273.<sup>114</sup> Person B har imidlertid en underliggende psykose som vedkommende tar antipsykotika<sup>115</sup> for å behandle. Person B er fullt klar over at han ved å seponere medisinene sine risikerer å komme i en psykosetilstand der han normalt opptrer svært voldelig. B velger likevel å ikke ta sine medisiner, og blir psykotisk. I psykosen begår han akkurat samme handlinger som A. Imidlertid kan ikke B holdes strafferettslig ansvarlig for sine handlinger etter § 20 (2). Dette skillet mellom rus og andre metoder for å fremkalle utilregnelighet, kan ut fra likhetsbetraktninger være vanskelig å rettfærdiggjøre.

#### 4.6. Avsluttende godhetsvurdering

Som vist i det foregående er det klart at det gjør seg gjeldende en del prinsipielle betenkeligheter ved dagens unntaksregel. Særlig fremtredende i denne sammenheng anses at regelen fremstår som lite forenelig med skyld- og legalitetsprinsippet på strafferettens område.

Imidlertid fremstår det etter en samlet vurdering som nødvendig å ha en regel om straffansvar for handlinger begått i utilregnelighetstilstander som er en følge av selvforskyldt rus. Særlig tungtveiende må det anses å være at regelen trolig bidrar til å forhindre sosial uro i etterkant av kriminelle handlinger. På denne måten kan tilliten

---

<sup>113</sup> Se bla. NOU 2014:10 s. 168, Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 254.

<sup>114</sup> Merk: forutsatt at de andre vilkårene for å ilegge straff etter ansvarslæren er oppfylt, se punkt 2.

<sup>115</sup> Se note 150.

til rettssystemet blant befolkningen generelt styrkes, noe som igjen kan redusere forekomsten av privat rettshåndhevelse. Regelens godhet styrkes også av at den ivaretar alkoholpolitiske hensyn, som ikke bare ligger til grunn for regelen, men som anses som særlig viktig i rettssystemet generelt og på strafferettens område spesielt.

## **5. Forslaget om straffansvar ved selvforskyldt utilregnelighet**

### **5.1. Innledning og fremgangsmåte**

Som nevnt innledningsvis er det i NOU 2014: 10 fremsatt forslag om å endre regelen i § 20 (2) til et ansvar for handlinger begått i tilstander av selvforskyldt utilregnelighet. I dette kapitlet skal det vurderes i hvilken utstrekning den foreslåtte regelen kan begrunnes sammenlignet med dagens regel.

I det følgende redegjøres det først for bakgrunnen for lovforslaget (5.2). Deretter redegjøres det for regelens nærmere innhold og vilkår (5.3), før det avslutningsvis foretas en godhetsvurdering av den foreslåtte regelen i lys av gjeldende rett (5.4).

### **5.2. Bakgrunnen for lovforslaget**

22. juli-saken<sup>116</sup> førte til et økt fokus på den alminnelige lovbyters mentale tilstand, og det ble ansett nødvendig å foreta en bredere vurdering av de strafferettslige utilregnelighetsreglene. I kjølvannet av straffesaken ble det derfor opprettet et utvalg som skulle vurdere den gjeldende rettstilstanden, samt hvorvidt det var behov for endringer.<sup>117</sup> Et av de grunnleggende spørsmålene i utredningen var i hvilken grad personer med alvorlige psykiske lidelser kunne ilegges strafferettslig ansvar for sine handlinger.<sup>118</sup> Utredningen resulterte i forslaget om å endre innholdet i dagens regel om ansvar for handlinger begått i utilregnelighet utløst av selvforskyldt rus, til et ansvar for handlinger foretatt i selvforskyldt utilregnelighet.

### **5.3. En regel om straffansvar for selvforskyldt utilregnelighet**

#### **5.3.1. Generelt om regelens innhold**

Den foreslåtte regelen for selvforskyldt utilregnelighet har følgende ordlyd: *”Den som selvforskyldt har satt seg i en tilstand som nevnt i § 44 første ledd<sup>119</sup> kan straffes”*.

Tilregnelighetsutvalget foreslo at bestemmelsen i en overgangsperiode skulle virke sammen med dagjeldende § 45, nå videreført i § 20 (2), hvor den videreførte regelen

---

<sup>116</sup> TOSLO-2011-188627-24.

<sup>117</sup> Se note 6.

<sup>118</sup> NOU 2014: 10 s. 36.

<sup>119</sup> § 20 (1) etter Straffeloven av 2005, se punkt 3.1.

skulle tillegges en rettsstridsreservasjon.<sup>120</sup> Dette var begrunnet i en viss usikkerhet rundt den nye regelens antatte effektivitet, særlig i rustilfellene. Utvalgets intensjon var likevel at den foreslåtte regelen i hovedsak skulle anvendes, slik at regelen videreført i straffeloven av 2005 § 20 (2) etter hvert skulle fases ut i praksis.<sup>121</sup> Det avgrenses mot en behandling av betydningen av videreføringen av någjeldende § 20 (2), ettersom det er regelen om selvforskyldt utilregnelighet som medfører de prinsipielt viktige endringene.

Det er nærliggende å tolke bestemmelsens ordlyd dithen at den som selv kan klandres for å ha satt seg i en utilregnelighetstilstand etter § 20 (1), kan holdes strafferettslig ansvarlig til tross for sine manglende psykiske forutsetninger i gjerningsøyeblikket.<sup>122</sup> Dette medfører tre prinsipielle endringer sammenlignet med dagens § 20 (2).

For det første flyttes fokuset fra fremkallelsen av en rustilstand, til fremkallelsen av en utilregnelighetstilstand. Med andre ord kreves det at selve utilregneligheten, i motsetning til rusen, må være selvforskyldt. For det andre stilles det ikke etter forslaget krav til hvordan utilregneligheten er fremkalt, i motsetning til dagens regel hvor utilregneligheten må være fremkalt ved rus.

Regelen innebærer således både en utvidelse og en mulig innsnevring av adgangen til å ilegge utilregnelige straffansvar som følge av lovbrudd. Utvidelsen skyldes at det er uten betydning hvordan utilregneligheten fremkalles.<sup>123</sup> Den mulige innsnevringen skyldes at det kan være vanskeligere å bevise at selve utilregnelighetstilstanden er selvforskyldt, og ikke bare rustilstanden.

For det tredje skiller lovforslaget seg fra dagens regel ved at bestemmelsen er utformet som en fakultativ straffrihetsregel. Dette kommer til uttrykk ved bruken av ”kan”, og innebærer at retten har adgang til å avstå fra ileggelse av ansvar til tross for at vilkårene for å straffe etter bestemmelsen er oppfylt.<sup>124</sup>

5.3.2. Nærmere om vilkårene for å ilegge straffansvar for handlinger begått i en tilstand av selvforskyldt utilregnelighet

#### 5.3.2.1. Innledning

Etter forarbeidene stilles det krav om fire vilkår som må være oppfylt for at en lovbrøyer som har handlet i selvforskyldt utilregnelighet kan holdes ansvarlig for sine handlinger.<sup>125</sup> Vilrårene, og begrunnelsen for disse, vil redegjøres for i det følgende.

---

<sup>120</sup> Se NOU 2014: 10 s. 376-377, s. 25-26, s. 173 og s. 175.

<sup>121</sup> Se bl.a. NOU 2014: 10 s. 377 og s. 26.

<sup>122</sup> Se NOU 2014: 10 s. 25-26.

<sup>123</sup> Se NOU 2014: 10 s. 377.

<sup>124</sup> Se bl.a. NOU 2014: 10 s. 25.

<sup>125</sup> Se NOU 2014: 10 s. 165.

#### 5.3.2.2. *Vilkår 1: Fremkallelse av en avvikstilstand*

For at bestemmelsen skal komme til anvendelse stilles det som et grunnvilkår at det er fremkalt en avvikstilstand som kvalifiserer til utilregnelighet.<sup>126</sup> Vilkåret er således todelt, ved at det både kreves at det foreligger en avvikstilstand, samt at denne må være fremkalt. Bestemmelsen er utformet generelt, og tilstander som omfattes av vilkåret er følgelig psykoser og likestilte tilstander, samt sterke bevissthetsforstyrrelser.<sup>127</sup> Som nevnt stilles det ingen krav til hvordan utilregneligheten er fremkalt.<sup>128</sup>

Årsaken til at vilkåret er utformet som et krav om at tilstanden faktisk skal være fremkalt, i motsetning til et krav om fare for en slik avvikstilstand, er begrunnet i bevismessige forhold.<sup>129</sup> Ettersom regelen i § 20 (2) er en unntak fra unntaket i § 20 (1), kan det hevdes at det er noe merkelig å begrunne hvorfor avvikstilstanden må foreligge ut ifra farebetraktninger, da regelen i § 20 (1) forutsetter utilregnelighet.

#### 5.3.2.3. *Vilkår 2: Krav om lovbrudd*

Videre kreves det at det er begått et lovbrudd i tilstanden. Vilkårets formål er å sikre at straffansvaret kun rammer de situasjonene som ble ansett som farlige, og således også bidra til å styrke siktedes rettssikkerhet.<sup>130</sup>

Det bemerkes at det kan fremstå som unødvendig å påpeke dette som et særlig vilkår, ettersom det etter ansvarslæren uansett stilles krav om at det er begått en ansvarsbetingende handling.<sup>131</sup> Det faktum at det i forarbeidene vurderes å ikke stille krav om lovbrudd kan tilsi at utredningen på dette punkt ikke er helt gjennomtenkt, og det kan fremstå som at utvalget ønsker å kriminalisere den farefremkallende selvforskyldte utilregneligheten i seg selv.

#### 5.3.2.4. *Vilkår 3: Selvforskyldt fremkallelse av avvikstilstand*

Ansvarsregelen forutsetter videre at gjerningspersonen selv kan klandres for utilregnelighetstilstanden ved at denne må være ”selvforskyldt”. Vilkåret er blant

---

<sup>126</sup> NOU 2014: 10 s. 165.

<sup>127</sup> NOU 2014: 10 s. 24-25. Merk at det i NOU 2014: 10 (se bla. s. 24) ble fremmet forslag om å utvide dagjeldende § 44 til å også omfatte tilstander som anses likestilte med psykoser. Det avgrenses imidlertid mot videre drøftelse av dette forslaget. Se punkt 3.2.1 for tilstander av psykose og bevissthetsforstyrrelse.

<sup>128</sup> Se punkt 5.3.1.

<sup>129</sup> NOU 2014: 10 s. 165.

<sup>130</sup> NOU 2014: 10 s. 165-166. Merk at det var dissens i utvalget vedrørende en eventuell adgang til å fingere forsett for også andre tilfeller enn rus, se s.166-168. Oppgaven må imidlertid avgrenses også her.

<sup>131</sup> Se punkt 1.5.1.

annet begrunnet det tidligere nevnte prinsippet *actio libera in causa*.<sup>132</sup> Ansvar et inntreer i det gjerningspersonen burde ha skjønnet at handlingen ville medføre en utilregnelighetstilstand, og det er dermed tilstrekkelig at vedkommende er uaktsom med tanke på fremkallelsen. Denne aktsomhetsnormen skal fastsettes konkret, og sentralt for terskelen står hvordan utilregneligheten ble fremkalt.<sup>133</sup> Som en hovedregel skal tilstanden kun anses som uforskyldt dersom gjerningspersonen ble tvunget eller lurt til handlingen, noe som tilsier at det stilles høye krav til vedkommenes aktsomhet.<sup>134</sup>

#### 5.3.2.5. Avgrensning av ansvaret - rettsstridsreservasjon

For at straffansvar skal kunne ilegges må fremkallelsen av utilregnelighetstilstanden videre anses som rettsstridig. Rettsstridsvurderingen fremgår av vilkåret ”kan” i den foreslåtte bestemmelsen. Bakgrunnen for denne rettsstridsreservasjonen var at ansvar basert utelukkende på de overnevnte vilkårene i enkelte tilfeller kunne ramme for vidt. Det ble derfor ansett nødvendig å avgrense ansvaret der hensynet til samfunnsvern, borgernes private livsutfoldelse og enkelte andre interesser tilsa at lovbrøyeren ikke burde holdes ansvarlig for lovbrudd begått i en selvforskyldt utilregnelighetstilstand.

Reservasjonen er ment å være forbeholdt de handlinger som medfører liten risiko for utilregnelighet, samt tilfeller der handlingen som fremkalte avvikstilstanden hadde gode grunner for seg. Kjerneområdet er altså tilfeller der det ikke foreligger moralske grunner for å straffe. Som hovedregel skal dermed gjerningspersonen kunne holdes strafferettslig ansvarlig dersom bestemmelsens vilkår er oppfylt. Eksempler som trekkes frem som straffriende er utilregnelighet som oppstår ved tilpasning av medisiner som ledd i behandling, eller som følge av abstinenser ved rusavvenning.<sup>135</sup>

### 5.4. Vurdering av regelens godhet

#### 5.4.1. Innledning

For å vurdere i hvilken utstrekning et ansvar for handlinger foretatt i selvforskyldt utilregnelighet kan begrunnes i forhold til gjeldende rett, vil det her foretas en godhetsvurdering. Ettersom hensikten er å belyse forskjellene mellom dagens regel og forslaget, vil vurderingen ha et sammenlignende perspektiv. Selv om utgangspunktet for vurderingen, i likhet med den tidligere, vil være hvordan regelen ivaretar sentrale hensyn, vil det derfor avgrenses til de viktigste prinsipielle og praktiske forskjellene.

---

<sup>132</sup> Se NOU 2014: 10 s. 168.

<sup>133</sup> NOU 2014: 10 s. 169.

<sup>134</sup> NOU 2014: 10 s. 168-170.

<sup>135</sup> NOU 2014: 10 s. 25 og s. 170-172

I det følgende vurderes først regelen i lys av skyldprinsippet (5.4.2), før endringen av hvem som kan holdes ansvarlig etter unntaksregelen vurderes nærmere (5.4.3). Videre drøftes regelen ut fra straffens begrunnelser (5.4.4), herunder de allmennpreventive (5.4.4.2) og individualpreventive virkninger (5.4.4.3), samt den sosiale ro (5.4.4.4). Regelen vil deretter vurderes i lys av retts tekniske hensyn (5.4.5.1) og alkoholpolitiske hensyn (5.4.5.2), samt andre sentrale hensyn og prinsipp på strafferettens område og i rettssystemet generelt (5.4.6). Avslutningsvis skal det foretas en helhetlig vurdering av regelens godhet i lys av gjeldende rett (5.5).

#### 5.4.2. Forslaget i lys av skyldprinsippet<sup>136</sup>

Som nevnt innledningsvis innebærer ansvarsregelen for selvforskyldt utilregnelighet at fokuset flyttes fra fremkallelsen av en rustilstand, til den selvforskyldte fremkallelsen av selve avvikstilstanden. Endringens betydning for skyldprinsippet vil belyses i det følgende.

Etter gjeldende rett er det tilstrekkelig for ansvar at en utilregnelig gjerningsperson selvforskyldt fremkalte en rustilstand. Den øvre grensen for hva som anses som akseptabelt rusinntak settes svært lavt, og det skal følgelig svært lite til for at gjerningspersonen kan holdes ansvarlig.<sup>137</sup> For ansvar etter regelen om selvforskyldt utilregnelighet, må imidlertid gjerningspersonen ha utvist forsett eller uaktsomhet med hensyn til at han ved å foreta den utilregnelighetsfremkallende handlingen ville sette seg i en psykisk avvikstilstand. Ettersom utilregnelighet innebærer tap av kontroll,<sup>138</sup> kan slike avvikstilstander antas å innebære en økt grad av risiko for samfunnet rundt.<sup>139</sup> Det kan derfor anses som mer klanderverdig å forsettlig eller uaktsomt fremkalle en utilregnelighetstilstand enn å selvforskyldt ruse seg. Høyere krav til utvist skyld enn etter gjeldende rett, kan tilsi at regelen som foreslås er mer forenelig med skyldprinsippet.

På den andre siden vil gjerningspersonen også etter forslaget ilegges straffansvar for handlinger som ble begått i en psykisk avvikstilstand. Det forhold at gjerningspersonen manglet strafferettslig skyldevne i gjerningsøyeblikket, kan tilsi at et ansvar for handlinger foretatt i selvforskyldt utilregnelighet, i likhet med dagens regel, i stor grad fraviker det strafferettslige skyldprinsippet.

Striden med skyldprinsippet kan imidlertid tenkes å avhjelpest noe av at straffutmålingsnivået for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet, skal ligge på omkring fem års fengsel.<sup>140</sup> Gjerningspersonen skal således ikke ilegges det fulle

---

<sup>136</sup> Se punkt 4.2.

<sup>137</sup> Se punkt 3.2.2.

<sup>138</sup> Se punkt 1.5.2

<sup>139</sup> Se NOU 2014: 10 159-163 for sammenhenger mellom psykiske avvikstilstander og kriminalitet.

<sup>140</sup> NOU 2014: 10 s. 176.

strafferettslige ansvar, slik utgangspunktet er etter gjeldende rett.<sup>141</sup> En lavere strafferamme kan dermed indikere at gjerningspersonen i hovedsak klandres for å ha fremkalt en farefull avvikstilstand, og ikke det konkrete lovbrudd som ble begått. Dette momentet kan tilsi at gjerningspersonen i større grad enn etter dagens rettstilstand straffes i tråd med hva det er grunnlag for å bebreide vedkommende for, noe som kan tilsi at forslaget er mer i tråd med skyldprinsippet enn dagens regel. Vekten av argumentet må imidlertid reduseres noe ettersom det likevel er straffebudet som ble overtrådt som vedkommende straffes etter, og som avgjør den endelige straffen innenfor den anbefalte femårsgrensen.<sup>142</sup>

Spenningen mellom regelen og skyldprinsippet kan videre avhjelpes av rettsstridsvurderingen, da dette åpner for å unnta gjerningspersonen fra straffansvar dersom det var utvist liten grad av skyld vedrørende fremkallelsen av utilregneligheten.<sup>143</sup>

Hvor stor innvirkning rettsstridsreservasjonen har på forholdet til skyldprinsippet, beror imidlertid på hvilken terskel som settes for anvendelsen av denne. En lav terskel tilsier at bestemmelsen kan være mindre problematisk med hensyn til skyldprinsippet, da det gir domstolen friere tøyler i den skjønnsmessige vurderingen av hvilken skyld som er utvist. Som nevnt har Tilregnelighetsutvalget imidlertid valgt å forbeholde anvendelsen av rettsstridsreservasjonen til de handlinger som medfører en svært lav risiko.<sup>144</sup> Dette kan føre til at domstolens skjønnsmargin vedrørende rettsstridsreservasjonen begrenses.

Det på den annen side ikke utenkelig at Høyesterett gjennom praksis kan sette terskelen lavere, slik at det kan tenkes en større adgang til å unnta gjerningspersoner fra straffansvar. Uten rettspraksis som nærmere fastsetter terskelen er det imidlertid vanskelig å fastslå rekkevidden av hvor langt rettsstridsreservasjonen vil avhjelpe problematikken som oppstår i forbindelse med skyldprinsippet.

#### 5.4.3. Nærmere om utvidelsen av regelens virkeområde med hensyn til seponering

Som nevnt innledningsvis innebærer regelen om straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet at det ikke stilles andre krav til hvordan utilregnelighetstilstanden er fremkalt enn at den må være selvforskyldt.<sup>145</sup> Ettersom ordlyden således favner svært bredt, skal det i det følgende avgrenses til de mest sentrale endringene for ansvarsområdet som regelen anses å medføre.<sup>146</sup>

---

<sup>141</sup> Se punkt 3.1.

<sup>142</sup> NOU 2014: 10 s. 176.

<sup>143</sup> Se punkt 5.3.2.5.

<sup>144</sup> Se punkt 5.3.2.5.

<sup>145</sup> Se punkt 5.3.1.

<sup>146</sup> Merk at enkelte av tilfellene som ansvarsområdet foreslås å utvides til, er områder hvor lovbryteren etter gjeldende rett holdes ansvarlig på annet grunnlag etter gjeldende rett, se bl.a. NOU 2014: 10 s. 174-175.



En særlig konsekvens av utvidelsen er at også den som har kommet i en psykisk avvikstilstand ved seponering av medisiner kan ilegges straffansvar etter bestemmelsen.<sup>147</sup> Denne endringen antas i forarbeidene å være den mest fremtredende utvidelsen av ansvarsområdet,<sup>148</sup> og seponeringstilfellene vil derfor være hovedtema i det følgende.

Seponering innebærer i denne sammenheng en unnlattelse av å ta medisiner.<sup>149</sup> Utvidelsen av ansvarsområdet medfører dermed at den som for eksempel har en underliggende psykoselidelse må ta forskrevne medikamenter<sup>150</sup> for å sikre seg mot straffansvar for eventuelle handlinger foretatt i en eventuell avvikstilstand. Etter forslaget er det således unnlattelsen av å ta medisinerne gjerningspersonen klandres for dersom utilregnelighetstilstanden skulle resultere i lovbrudd.

Denne muligheten for å klandre vedkommende for unnlattelsen innebærer en prinsipiell forskjell fra dagens ansvarsregel i § 20 (2), der gjerningspersonen klandres for en aktiv handling, nærmere bestemt å ruse seg. Endringen er av betydning ettersom det i straffelovgivningen går et gjennomgående skille mellom unnlattelsehandlinger og aktive handlinger. Dette illustreres for det første ved at majoriteten av straffebud eksplisitt rammer aktive handlinger, og for det andre ved at anvendelsen av disse straffebudene på unnlattelsehandlinger avhenger av om den utviste passivitet var klart klanderverdig.<sup>151</sup> Skillet kan begrunnes i at det normalt og prinsipielt er mindre klanderverdig å foreta en unnlattelse enn en aktiv handling. Dette tilsier at det kreves gode grunner for å ilegge straffansvar som følge av unnlattelser.

I forarbeidene er utvidelsen av ansvarsområdet blant annet begrunnet med at seponering kan medføre økt fare for skader på rettslig vernede interesser.<sup>152</sup> Ettersom staten skal verne samfunnets individer mot overgrep, kan denne mulige sammenhengen tilsi at utvidelsen har gode grunner for seg.<sup>153</sup>

På den andre siden kan det tenkes at en utvidelse av regelens virkeområde kan oppleves svært inngripende for personer som berøres av endringen. Å selv kunne bestemme i hvilken utstrekning en lidelse skal behandles med medikamenter, er en del av individets rett ved ivaretagelse av personlig helse og velvære. En ansvarliggjøring for handlinger foretatt i en avvikstilstand som følge av seponering

---

<sup>147</sup> Se bl.a. NOU 2014: 10 s. 174.

<sup>148</sup> NOU 2014: 10 s. 174.

<sup>149</sup> Se bl.a. NOU 2014: 10 s. 163.

<sup>150</sup> ("Antipsykotika"), se bla. Ilnér (2014) s. 23. Det kan tenkes mange ulike medisiner som aktualiserer problemstillingen, men som følge av forholdet mellom psykosetilstander og antipsykotika er det nærliggende å vurdere virkningen av denne typen medikamenter.

<sup>151</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 315.

<sup>152</sup> Se NOU 2014: 10 s. 162-163. Se også s. 155-163 vedrørende sammenhenger mellom avvikstilstander og kriminalitet.

<sup>153</sup> Gröning, Husabø, Jacobsen (2016) s. 44.

innebærer således en betydelig inngripen i den enkeltes personlige autonomi, ettersom det kan legge føringer på hvordan vedkommende skal forholde seg til medikamenter.<sup>154</sup> Hvor inngripende ansvarsregelen vil være for den personlige autonomi, og således hvor problematisk denne siden av utvidelsen anses, må derfor ses i lys av hvilke virkninger antipsykotika medfører.

Bivirkningene av antipsykotika er mange, og varierer både etter brukerens personlige forhold og etter hvilke typer medikamenter det er tale om. Felles for alle antipsykotika er imidlertid at de hemmer signaloverføringen mellom hjerneceller ved hjelp av dopamin, som spiller en avgjørende rolle i sentralnervesystemet.<sup>155</sup> Andre mulige bivirkninger er vektøkning, tretthet, økt appetitt, hjerterytmeforstyrrelser og redusert sexlyst.<sup>156</sup> I tillegg kan mange pasienter oppleve metabolske bivirkninger slik som diabetes.<sup>157</sup> Selv om virkningene av antipsykotiske midler kan variere sterkt, er det likevel tydelig at de i mange tilfeller medfører omfattende bivirkninger for brukeren. Utvidelsen av ansvarsområdet kan følgelig oppfattes som svært inngripende for de individ som berøres.

Det må imidlertid påpekes at regelen ikke medfører en kriminalisering av selve seponeringen, og at man dermed står fritt til seponere medisiner dersom man aksepterer risikoen for straffansvar som følger av eventuelle lovbrudd i en eventuell utilregnelighetstilstand. Videre kan personer som berøres av utvidelsen ta forhåndsregler for å minske risikoen for lovbrudd i en eventuell mental avvikstilstand, slik som å unngå å ha våpen og farlige redskaper i nærheten. Vekten av dette momentet må imidlertid ses i lys av at det er begrenset hvilke forhåndsregler som kan tas dersom en ønsker å opprettholde en tilnærmet normal livsstil. For eksempel er det lite praktisk å sikre boligen ved å kaste alle kjøkkenknivene.

De prinsipielle betenkelighetene ved utvidelsen av ansvarsområdet, kan videre tenkes å avhjelpes av rettstridsreservasjonen. Som nevnt har forarbeidene her lagt seg på en streng linje.<sup>158</sup> Dette resulterer i at gjerningspersonen som en klar hovedregel skal holdes ansvarlig for lovbrudd foretatt i utilregnelighet som følge av seponering, og individer med psykotiske lidelser skal derfor i utgangspunktet ilegges straffansvar. Unntak kan likevel tenkes der seponeringen skyldes regulering av medisiner i forbindelse med behandling eller lignende behandlingsøyemed.<sup>159</sup> Den nærmere betydningen av rettstridsreservasjonen beror imidlertid på hvilken terskel som settes av Høyesterett i praksis.<sup>160</sup>

---

<sup>154</sup> Se også NOU 2014: 10 s. 163.

<sup>155</sup> NOU 2014: 10 s. 158.

<sup>156</sup> Ilnér (2014) s. 35-38, se også NOU 2014: 10 s. 158 og Andreassen og Bentsen (2004) s. 181-182.

<sup>157</sup> Andreassen og Bentsen (2004) s. 181-182, NOU 2014: 10 s. 158.

<sup>158</sup> Se punkt 5.3.2.5.

<sup>159</sup> NOU 2014: 10 s. 170-171.

<sup>160</sup> Se punkt 5.4.2.

I lys av eksempelet i 4.5.3, kan det videre hevdes at utvidelsen av virkeområdet til seponeringstilfellene kan tenkes å ivareta hensynet til likebehandling i større grad enn gjeldende rett. Dette skyldes at gjerningspersonen selvforskyldt har satt seg i den psykiske avvikstilstanden, og likhetsbetraktninger kan dermed tilsi at det ikke bør ha betydning for straffansvar om fremkallelsen skjedde ved rus eller seponering. På den annen side kan det stilles spørsmålsteget ved om tilfellene er tilstrekkelig like ettersom seponering grunner på et unnlatesansvar. Momentet får i lys av dette noe mindre vekt.

#### 5.4.4. Forslaget i lys av strafferettens begrunnelser

##### 5.4.4.1. *Prevensjon som straffens overordnede formål*<sup>161</sup>

I lys av straffens preventive begrunnelse skal det vurderes i hvilken utstrekning straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet forebygger fremtidig kriminalitet.

Da det ble redegjort for straffens preventive virkninger i forbindelse med gjennomgangen av dagens regel, vises det på dette punkt til den tidligere redegjørelsen.<sup>162</sup> Ettersom den følgende fremstillingen har et sammenlignende perspektiv, vil fokuset i hovedsak være på konsekvensene av de realitetsendringene forslaget medfører.

##### 5.4.4.2. *Nærmere om forslagens allmennpreventive virkning*<sup>163</sup>

Det kan hevdes at et ansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet i likhet med gjeldende regulering kan avskrekke fra avviksfremkallende atferd, da det illegges straffansvar til tross for eventuell utilregnelighet i gjerningsøyeblikket. Ettersom det kan antas å være en viss sammenheng mellom psykiske avvikstilstander og enkelte former for kriminalitet,<sup>164</sup> kan denne avskrekkende effekten dermed tenkes å ha en preventiv virkning på lovbrudd.

For seponeringstilfellene vil den avskrekkende effekten trolig være noe større etter forslaget enn etter dagens regel, ettersom personer som med en underliggende psykoselidelse i større grad er disponert for å fremkalle slike avvikstilstander enn mentalt friske som benytter seg av vanlige rusmidler. Imidlertid må det påpekes at majoriteten av den norske befolkningen ikke har en slik mental lidelse, og den avskrekkende effekten vil dermed realiseres overfor en mer avgrenset gruppe av befolkningen.

---

<sup>161</sup> Se punkt 4.3.1.

<sup>162</sup> Se punkt 4.3.1.

<sup>163</sup> Se punkt 4.3.2.

<sup>164</sup> Se NOU 2014: 10 s. 159-161.

Straffens avskrekkende effekt kan også være av betydning med hensyn til selvforskyldt utilregnelighet som følge av rus, da forslaget kan tenkes å føre til økt aktsomhet ved rusinntak på samme måte som dagens regel.<sup>165</sup> Det må imidlertid påpekes at den avskrekkende effekten, og dermed den allmennpreventive virkningen, som følge av forslaget kan tenkes å realiseres i noe mindre grad, ettersom fokuset flyttes fra den selvforskyldte rustilstand til den selvforskyldte utilregnelighet. Denne endringen kan medføre mindre bevisstgjøring av den risikoen som rus medfører, noe som kan føre til et mindre ansvarlig forhold til rusmidler og dermed en økt fare for utilregnelighet som følge av rus. Denne fokusendringen vil omtales nærmere i punkt 5.4.5.2 vedrørende alkoholpolitiske hensyn.

Det må imidlertid bemerkes at den avskrekkende virkningen her uansett ikke ble antatt å være av særlig betydning etter dagens regel, ettersom de færreste regner utilregnelighet som en sannsynlig følge av rusinntak.<sup>166</sup>

Avslutningsvis må det også i relasjon til forslaget påpekes at det er usikkert i hvilken grad den utilregnelige evner å reagere på en straffetrussel.<sup>167</sup> Som følge av dette vil den avskrekkende effekt med hensyn til lovbruddet i like liten grad gjøre seg gjeldende etter forslaget som etter dagens regel.

#### *5.4.4.3. Nærmere om forslagens individualpreventive virkning<sup>168</sup>*

For straffens uskadeliggjørende virkning, gjør i hovedsak de samme momenter seg gjeldende for forslaget som for dagens regel. Det må imidlertid påpekes at dersom et individ som har en underliggende psykoselidelse begår en straffbar handling, kan vedkommende etter dagens regel i mange tilfeller ilegges en særreaksjon i form av tvungent psykisk helsevern, som i stor grad kan tenkes ivareta denne siden av straffens ønskede virkning.<sup>169</sup>

Videre kan straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet likhet med dagens regel tenkes å ha en viss avskrekkende effekt. Dersom et individ vet at han risikerer å bli psykotisk som følge av seponering av medisiner eller lignende, samt at han i en slik tilstand risikerer straffansvar for sine handlinger, kan de samme begrunnelser som for gjeldende rett tilsi at vedkommende vil avstå fra å på nytt sette seg i en slik avvikstilstand.<sup>170</sup> Også her kan det imidlertid stilles spørsmålsteget ved om det for den som lider av en underliggende psykose er selve trusselen om straff som er årsaken til avståelsen, eller redselen for å begå handlinger i en avvikstilstand som vedkommende ellers ikke ville gjort.

---

<sup>165</sup> Se punkt 4.3.2.

<sup>166</sup> Se punkt 4.3.2.

<sup>167</sup> Se punkt 4.3.2.

<sup>168</sup> Se punkt 4.3.3.

<sup>169</sup> Se strl. kapittel 12.

<sup>170</sup> Se punkt 4.3.3.

For tilfeller der utilregneligheten fremkalles ved rus, gjør de samme usikkerhetsmomenter vedrørende individers ulike reaksjoner og forhold til rusmidler seg gjeldende som for dagens regulering.<sup>171</sup> Liknende betraktninger kan også få betydning i forbindelse med seponering, ved at bivirkningene av antipsykotika kan være svært varierende avhengig av blant annet typen medikament og brukerens disposisjoner.<sup>172</sup> For enkelte kan et påbud medisinering følgelig oppleves som svært inngripende. Ettersom det ikke er en overhengende fare for lovbrudd som følge av en psykosetilstand,<sup>173</sup> kan det dermed tenkes at enkelte, til tross for at det er knyttet straffeansvar til handlinger foretatt i tilstander av selvforskyldt utilregnelighet, likevel velger å unnlate å ta medisiner som følge av de omfattende bivirkningene de ellers risikerer.

Vedrørende straffens forbedrende virkning med hensyn til rus, er det lite som taler for at forslaget stiller seg annerledes enn gjeldende rett. Ved ansvar som følge av utilregnelighet ved seponering kan imidlertid gjerningspersonens underliggende mentale lidelse tenkes å medføre at vedkommende ikke i samme grad tar inn over seg den bebreidelse som ligger i straffen.

For den rehabiliterende siden av straffens virkning må det derimot påpekes at det i dag finnes ulike institusjoner og forbedringsprogram som har som formål å behandle psykiske avvikstilstander utenfor strafferettssystemet. Det kan hevdes at disse i større grad burde bli forsøkt brukt uten å gå veien om strafferettssystemet, som følge av det stigma strafferettslige reaksjoner kan medføre.

I lys av de ovenfor nevnte momentene, og det faktum at de antatte virkningene i stor grad er basert på alminnelige fornuft- og erfaringsgrunnsetninger, anses det svært usikkert hvilken allmenn- og individualpreventiv effekt ansvarsregelen egentlig vil få. Dette støttes også av den usikkerheten som foreligger vedrørende hvorvidt den utilregnelige lovbrutere i avvikstilstanden kan forventes å reagere adekvat på en straffetrussel.<sup>174</sup> Straffens preventive virkning får således begrenset vekt i denne sammenheng.

#### 5.4.4.4. Sosial ro<sup>175</sup>

I det følgende er spørsmålet i hvilken utstrekning et straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet kan bidra til sosial ro i kjølevannet av uønsket atferd.

---

<sup>171</sup> Se punkt 4.3.3.

<sup>172</sup> Se punkt 5.4.3.

<sup>173</sup> Se NOU 2014: 10 s. 159-161 for sammenhenger mellom avvikstilstander og kriminalitet.

<sup>174</sup> Se bl.a. punkt 4.3.2.

<sup>175</sup> Se punkt 4.3.4.

Som nevnt kan det i utgangspunktet antas at statens inngripen overfor lovbyrtere bidrar til sosial ro, selv om behovet for inngripen overfor den utilregnelige kan tenkes å være mindre.<sup>176</sup> Der lovbyrteren kan klandres for handlingen som førte til utilregneligheten, kan behovet for inngripen likevel være tilstede.<sup>177</sup> Det er nærliggende å anta at dette også vil være tilfellet der gjerningspersonen selvforskyldt fremkalte utilregneligheten ved rus, og forslaget vil følgelig ikke medføre noen endring med hensyn til ivaretagelsen av sosial ro i denne forbindelse.

På samme måte kan den som på annet vis, enten forsettlig eller uaktsomt, har satt seg i en utilregnelighetstilstand i utgangspunktet bebreides for den psykiske avvikstilstanden. Slik selvforskyldt fremkallelse er særlig aktuelt ved seponering. Det kan dermed tenkes å skape følelser av utrygghet, frykt og urettferdighet, om gjerningspersonen som seponerte seg til en avvikstilstand ikke straffes for sine handlinger. Dette kan tilsi at straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet er nødvendig for å bidra til sosial ro.

Det kan imidlertid tenkes at eventuell sosial uro uansett kan motvirkes av at staten har mulighet til reagere overfor utilregnelige lovbyrtere med andre strafferettslige reaksjoner. Dersom en lovbyrter anses å utgjøre en fare for liv, helse eller frihet, eller det er nødvendig for å verne slike interesser, kan vedkommende ilegges tvungent psykisk helsevern etter strl. § 62.<sup>178</sup> Også for lovbrudd av mindre alvorlig art kan en slik reaksjon i enkelte tilfeller pådømmes, jf. § 62, tredje til femte ledd.

Ettersom staten dermed har adgang til å reagere overfor lovbyrtere som var utilregnelige i gjerningsøyeblikket, kan uønsket atferd sanksjoneres uavhengig av eventuelt straffansvar. Dette medfører at den krenkede, samt samfunnet for øvrig, får en viss rettferdighet for krenkelsen. Det kan dermed tenkes at den alminnelige rettsfølelse blant befolkningen ikke i like stor grad krever ansvarliggjøring ved alminnelig straffansvar der utilregneligheten skyldes en psykisk lidelse. At hensynet til sosial ro i stor grad kan ivaretas med andre strafferettslige reaksjoner, som for eksempel tvungent psykisk helsevern, tilsier dette at straffansvar og ordinær straff i mindre grad er nødvendig i slike tilfeller. Den foreslåtte regelen bærer således større preg av rene gjengjeldelsesbetraktninger enn gjeldende rett.

Momentet må imidlertid ses i lys av at det er tilknyttet flere vilkår for tvungent psykisk helsevern, særlig for mindre lovbrudd. Konsekvensen av dette er at en utilregnelig lovbyrter i enkelte tilfeller ikke kan ilegges andre strafferettslige reaksjoner likevel. De lovbrudd som er av alvorlig art, og som synes å vekke størst harme, vil likevel normalt omfattes av bestemmelsens virkeområde. Videre kan det hevdes at tvunget psykisk helsevern ikke anses å være like strengt som straff, ettersom reaksjonen i prinsippet kan opphøre kort tid etter iverksettelsen dersom

---

<sup>176</sup> Se punkt 4.3.4.

<sup>177</sup> Se punkt 4.3.4.

<sup>178</sup> Se strl. kapittel 12.

lovbryteren anses frisk.<sup>179</sup> På den andre siden kan reaksjonen i enkelte tilfeller i stor grad sammenlignes med forvaringsstraff, ettersom vilkårene for ileggelse er svært like, samt at varigheten på tvunget psykisk helsevern kan forlenges ut over den fastsatte tidsramme dersom det anses nødvendig.<sup>180</sup>

Avslutningsvis kan det bemerkes at selvforskyldt utilregnelighet som følge av annet enn rus ikke alltid vil fritta for straffansvar etter gjeldende rett, ettersom det i enkelte tilfeller kan straffes som følge av uaktsomhetsansvaret.<sup>181</sup> I slike tilfeller vil de berørte få en rettferdighet for krenkelsen, noe som kan tilsi at den foreslåtte ansvarsregelen på dette området ikke er nødvendig for ivaretagelse av den sosiale ro.

Etter en samlet vurdering anses forslaget dermed i mindre grad enn gjeldende rett å være nødvendig for å bidra til sosial ro i kjølevannet av forbrytelser. Avgjørende for dette standpunkt er at virkningen i stor grad anses å være ivare tatt ved gjeldende rett, og at det foreslåtte regelen bærer større preg av rene gjengjeldelsesmomenter. Hensynet til sosial ro gjør det dermed ikke nødvendig å åpne for å ilegge straffansvar til selvforskyldt utilregnelige.

#### 5.4.5. Forslaget i lys av retts tekniske og alkoholpolitiske hensyn

##### 5.4.5.1. Nærmere om forslaget i lys av retts tekniske hensyn<sup>182</sup>

I likhet med for rettssystemet generelt er retts tekniske hensyn et sentralt hensyn bak den foreslåtte regelen om ansvar for handlinger foretatt i selvforskyldt utilregnelighet.<sup>183</sup>

Som nevnt innledningsvis innebærer regelen at det må kunne bevises at selve utilregnelighetstilstanden var selvforskyldt, og ikke kun rusen som etter gjeldende rett. Videre kan den straffbetingende utilregneligheten være fremkalt ved ethvert middel. Hvorvidt de innholdsmessige endringene medfører utfordringer for regelens anvendelse i praksis vil belyses i det følgende.

For bevismessige forhold vedrørende vilkåret om en avvikstilstand vises det i hovedsak til punkt 3.2.1. Imidlertid må det påpekes at den foreslåtte ansvarsregelen også skal omfatte psykoseliknende tilstander.<sup>184</sup> Endringen kan dermed på den ene siden tenkes å medføre en viss bevismessig forenkling, ettersom det ikke trenger å være påvist en ren psykose i strafferettslig forstand. På den andre siden kan det tenkes

---

<sup>179</sup> Se strl. § 65.

<sup>180</sup> Strl. kapittel 12 og 7, se også Mæland (2012) s. 342-344.

<sup>181</sup> Se for eksempel LG-2013-23232.

<sup>182</sup> Se punkt 4.4.2.

<sup>183</sup> NOU 2014: 10 s. 172-173.

<sup>184</sup> Se punkt 5.3.2.2.

at det kan bli noe vanskelig å trekke grensen for hvilke tilstander som omfattes av utvidelsen.

Videre må tilstanden være fremkalt. Etter gjeldende rett må det som nevnt bevises at utilregneligheten er en ”følge av” selvforskyldt rus.<sup>185</sup> Ved ansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet kreves det at det foreligger årsakssammenheng mellom den utilregnelighetsfremkallende handling, og avvikstilstanden som ble fremkalt. Den foreslåtte regelen innebærer således ingen realitetsendring på dette punkt, ettersom utilregneligheten også i dag må stå i årsakssammenheng med et forhold gjerningspersonen kan klandres for ved at vedkommende må være selvforskyldt beruset.

For kravet til ”selvforskyldt” fremkallelse av utilregnelighet kan det imidlertid tenkes å oppstå enkelte utfordringer for regelens anvendelse i praksis. Etter gjeldende rett er det som nevnt tilstrekkelig at det kan legges gjerningspersonen ”til last at han tok til seg et så stort kvantum alkohol at han måtte regne med å miste kontrollen over seg selv”. Terskelen er videre ikke særlig høy, og bevismessig medfører regelen på dette punkt sjelden utfordringer i praksis.<sup>186</sup> For ansvar etter den foreslåtte regelen kreves det imidlertid at gjerningspersonen i det minste skjønnte eller burde ha skjønnt at han ved å foreta handlingen ville frembringe den påfølgende utilregnelighetstilstanden.<sup>187</sup> Det er nærliggende å anta at å påvise at en gjerningsperson hadde forsett eller var uaktsom med hensyn til en utilregnelighetstilstand medfører større bevismessige utfordringer enn å bevise at en lovbrøyer kan klandres for den selvforskyldte rustilstanden.

Som påpekt i punkt 5.3.1 medfører den foreslåtte regelen en viss innsnevring av ansvarsområdet for § 20 (2), ettersom det kreves at det er utilregneligheten, og ikke rusen som må være selvforskyldt. Endringen kan få betydning der gjerningspersonen har fremkalt utilregneligheten ved inntak av alkohol, ettersom terskelen for hvor mye alkohol som kan konsumeres før straffansvar inntreer her heves noe.<sup>188</sup> En bevismessig utfordring som kan oppstå i denne sammenheng er derfor hvor grensen for akseptabelt alkoholinntak skal trekkes, ettersom mennesker reagerer svært ulikt på alkohol. Det må her merkes at denne bevismessige utfordringen var en av hovedårsakene til at utvalget i NOU 2014: 10 anbefalte at den gjeldende regelen i en overgangsperiode måtte videreføres.

Det kan også oppstå utfordringer i forbindelse med utilregnelighet som følge av seponering. En forutsetning for at lovbrøyeren kan ansvarliggjøres, er at vedkommende selvforskyldt satte seg i en utilregnelighetstilstand. Det forutsettes således at vedkommende var tilregnelig, og evnet å forutse konsekvensen av sin

---

<sup>185</sup> Se punkt 3.2.4.

<sup>186</sup> Se punkt 3.2.3.

<sup>187</sup> Se punkt 5.3.2.4.

<sup>188</sup> NOU 2014: 10 s. 175.



seponering. Ettersom det er tale om mennesker som lider av en underliggende psykose kan det imidlertid medføre bevismessige vanskeligheter å fastslå om gjerningspersonen var tilregnelig, og således innså konsekvensen av sin handling, da vedkommende unnlot å ta medisinene sine.

Sett under ett kan det fremstå som at det foreslåtte regelen vil medføre enkelte bevismessige utfordringer, noe som vil gjøre regelen mindre håndhevbar i praksis enn gjeldende rett. Dette skyldes særlig kravet til gjerningspersonens forsett eller uaktsomhet med hensyn til avvikstilstanden, de bevismessige utfordringene som kan tenkes å oppstå ved grensen for lovlig alkoholkonsum, samt gjerningspersonens tilregnelighet ved seponering. Det må imidlertid påpekes at kravet til forsett eller uaktsomhet kan tenkes å være begrunnet i den tiltaltes rettssikkerhet, og dermed likevel har de beste grunner for seg.

#### *5.4.5.2. Nærmere om forslaget i lys av alkoholpolitiske hensyn<sup>189</sup>*

I motsetning til gjeldende rett fremstår regelen om ansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet som i mindre grad begrunnet ut ifra alkoholpolitiske hensyn.<sup>190</sup> Ettersom lovgiver la betydelig vekt på slike hensyn ved utformingen av unntaksregelen i § 20 (2), kan dette tilsi at den foreslåtte regelen er lite forenelig med lovgivers vilje.<sup>191</sup>

På den andre siden kan endringen i større grad tenkes å være forenelig med samfunnsutviklingen generelt. Ved lovrevisjonen i 1929 var det trolig en relativt bred skepsis i befolkningen med hensyn til alkoholbruk i seg selv. Denne skepsisen har i hovedsak avtatt i dagens samfunn, da alkohol i stor grad er ansett som et sosialt akseptert rusmiddel.<sup>192</sup>

Imidlertid er det klart at ansvarsområdet for den foreslåtte regelen strekker seg forbi alkoholbruk. Andre rusmidler enn alkohol nyter ikke samme grad av aksept i samfunnet generelt, noe som avspeiles i lovgivningen.<sup>193</sup> I lys av dette kan særlig to forhold ved den foreslåtte bestemmelsen anses som problematiske. For det første nevner ikke den foreslåtte regelen eksplisitt rus, i motsetning til dagens regel. Ettersom lovteksten er lovgivers medium for å formidle ønsket atferd, kommer lovgivers generelle syn på rus dermed ikke like klart til uttrykk gjennom den foreslåtte bestemmelsen. For det andre kan det påpekes at et ansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet kan medføre at terskelen for akseptert inntak av lovlige rusmidler, heves. Dette kan tenkes å gi uttrykk for en mer åpne holdning til alkohol og andre rusmidler.

---

<sup>189</sup> Se punkt 4.4.1.

<sup>190</sup> Se punkt 5.4.4.2.

<sup>191</sup> Se punkt 2.2 og 3.1.

<sup>192</sup> Se bla. NOU 2014: 10 s. 162.

<sup>193</sup> Se bla. strl. kapittel 23, § 25 (3), vtrl. § 22.

5.4.6. Forslaget lys sentrale prinsipper og hensyn på strafferettens område og i rettssystemet generelt

#### 5.4.6.1. Nærmere om forslaget i lys av legalitetsprinsippet<sup>194</sup>

Et straffansvar for handlinger foretatt i selvforskyldt utilregnelighet er klart mer i tråd med det strafferettslige legalitetsprinsippet enn gjeldende rett. Dette skyldes at bestemmelsen etter sin ordlyd omfatter alle utilregnelighetstilstander, ikke bare "[b]evissthetsforstyrrelse" slik som dagens § 20 (2).

#### 5.4.6.2. Nærmere om forslaget i lys av rimelighetsbetraktninger<sup>195</sup>

Som nevnt i punkt 4.5.2 kan det argumenteres for at den som selv satte seg i en risikofylt situasjon som innebar tap av kontroll over egne handlinger eller handlingsvalg, selv må bære eventuelle konsekvenser som kontrolltapet kan medføre. Dette tilsier at det er rimelig at den som enten forsettlig eller uaktsomt setter seg i en utilregnelighetstilstand kan holdes strafferettslig ansvarlig for handlinger foretatt i tilstanden.<sup>196</sup> I tilfeller av seponering kan dette tenkes å veie enda tyngre, ettersom det for personer som lider av for eksempel en underliggende psykose, kan antas å være mer synbart at handlingen vil fremkalle en utilregnelighet enn det vil være for en mentalt frisk person som ruser seg.

På den annen side kan alminnelige rimelighetsbetraktninger også tilsi at det vil være urimelig å straffe den som selvforskyldt fremkaller en utilregnelighetstilstand ved seponering. Dette skyldes at medisineren for enkelte kan oppleves svært inngripende,<sup>197</sup> samt at lovbrudd ikke er en nødvendig følge av utilregnelighet.

## 5.5 Avsluttende godhetsvurdering

Som vist gjennom den foregående godhetsvurderingen, har den foreslåtte regelen om straffansvar for handlinger begått i selvforskyldt utilregnelighet både positive og negative sider. Særlig positivt i forhold til gjeldende rett anses det å være at den foreslåtte regelen er i tråd med det strenge legalitetsprinsippet på strafferettens område,<sup>198</sup> og i større grad anses forenelig med skyldprinsippet.<sup>199</sup> Dette var momenter som ble påpekt som særlig problematiske ved den gjeldende regelen i § 20 (2).<sup>200</sup>

---

<sup>194</sup> Se punkt 4.5.1.

<sup>195</sup> Se punkt 4.5.2.

<sup>196</sup> Se punkt 4.5.2 vedrørende *actio libera in causa*-prinsippet.

<sup>197</sup> Se punkt 5.4.3.

<sup>198</sup> Se punkt 5.4.6.1.

<sup>199</sup> Se punkt 5.4.2.

<sup>200</sup> Se punkt 4.2.1 og 4.5.1.

Under noe tvil konkluderes det likevel med at dagens rettstilstand har de beste grunner for seg. Avgjørende i så måte er for det første at utvidelsen til å også ramme seponering av medisiner anses som svært inngripende i den personlige autonomi, noe som kan føre til prinsipielle utfordringer.<sup>201</sup> Denne utvidelsen kan også være vanskeligere å håndtere i praksis.<sup>202</sup>

For det andre påpekes det at forslaget i likhet med gjeldende rett, fører til at gjerningspersonen straffes for handlinger som ble begått i en psykisk avvikstilstand som ellers ville medført straffrihet. Selv om de prinsipielle utfordringene dette reiser med hensyn til skyldprinsippet i en viss grad avhjelpest av signaler om en lavere strafferamme, samt muligheten for å anvende rettsstridsbegrensningen som sikkerhetsventil, anses regelen sett under ett som svært prinsipielt problematisk.<sup>203</sup>

For det tredje kan et ansvar for handlinger foretatt i selvforskyldt utilregnelighet medføre enkelte bevismessige utfordringer også utenfor seponeringstilfellene, noe som vil gjøre regelen vanskeligere å anvende i praksis.<sup>204</sup>

Avslutningsvis anses det også som et tungtveiende moment at den som har begått alvorlige lovbrudd i en utilregnelighetstilstand fremkalt ved seponering, etter dagens rettstilstand kan ilegges andre strafferettslige reaksjoner. Dette gjelder også i enkelte tilfeller der forbrytelsen er av mindre alvorlig karakter, og denne muligheten for reaksjon fra staten uavhengig av straffansvar kan tilsi at endringen heller ikke er nødvendig for å motvirke sosial uro.<sup>205</sup>

---

<sup>201</sup> Se punkt 5.4.3.

<sup>202</sup> Se punkt 5.4.5.1.

<sup>203</sup> Se punkt 5.4.2.

<sup>204</sup> Se punkt 5.4.5.1.

<sup>205</sup> Se punkt 5.4.4.4.

## Litteratur og kilder

### Litteratur

- Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 6. utgave ved Rieber-Mohn, Georg Fredrik og Knut Erik Sæther (2016)
- Andreassen, Ole A. og Bentsen, Håvard. "Metabolske og kardiovaskulære bivirkninger av moderne antipsykotika", *Tidsskriftet: Den norske legeforening*, Nr. 2 (2004), s. 181-182
- Frøberg, Thomas. *Alminnelig strafferett: I et nøtteskall* (2016)
- Gisle, John. *Jusleksikon*. 4 utgave (2010)
- Grønning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen. *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett* (2016)
- Grøndahl, Pål og Ulf Stridbeck. *Rettspsykiatriske beretninger: Om sakkyndighet og menneskeskjebner* (2015)
- Matningsdal, Magnus. *Straffeloven: Alminnelige bestemmelser: Kommentartutgave* (2015)
- Mæland, Henry John. *Norsk alminnelig strafferett* (2012)
- Iler, Stein Opjordsmoen. *Depotbehandling med antipsykotika: Ved schizofreni og andre psykotiske lidelser* (2014)
- Røstad, Helge. *Utvalgte emner innen strafferetten og straffeprosessen* (1981)
- Slettan, Svein. "Den strafferettslige betydning av at gjerningspersonen var beruset i gjerningsøyeblikket", *Festskrift til Anders Bratholm* (1990)
- Strandbakken, Asbjørn. *Uskyldspresumsjonen: In dubio pro reo* (2003)

### Lover

- Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven) av 17. mai 1814
- Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10
- Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28
- Lov om vegtrafikk (vegtrafikkloven) av 18. juni nr. 4

### Traktater

- Den europeiske menneskerettskonvensjon med protokoller (EMK) av 4. november 1950

### **Utenlandske lover**

- Strafgesetzbuch (Tyskland)

### **Lovforarbeider**

- NOU 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner
- NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner
- NOU 2014:10 Skyldevne, sakkyndighet, og samfunnsvern
  
- Ot.prp. nr. 11 (1928) Om forandringer i straffeloven.
- Ot.prp. nr. 87 (1993-94) Om lov om endringer i straffeloven m.v (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)
- Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)
  
- S.K.I. 1925: Innstilling fra den av Justisdepartementet 11. mai 1922 oppnevnte komité til revisjon av Straffeloven Første del. Avgitt i juni 1925.

### **Rettspraksis**

- TOSLO-2011-100627-24
- TOSLO-2011-188627-24
- TOSLO-2013-61523-1
  
- LG-2013-23232
  
- Rt. 1978 s.1046
- Rt.1982 s. 391
- Rt. 1983 s. 9
- Rt. 1983 s.202
- Rt. 2008 s. 549
- Rt. 2008 s. 1393